

İslâm Hukuku'nda Katl-Makâsıd İlişkisi

Homicide and the Purposes of Shari'ah (Maqâsid) Relationship in Islamic Law

Mustafa Harun KIYLIK^a

^a Dr. Öğr. Üyesi., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Hukuku Anabilim Dalı
e-Posta: harunkiylik@gmail.com , <http://orcid.org/0000-0002-8238-0144>

Makale Bilgileri

Geliş Tarihi:	17.01.2019
Kabul Tarihi:	29.11.2019
Yayın Tarihi:	27.12.2019

Özet

Kur'an-ı Kerim'de birçok yerde zikri geçen "katl" kavramı, İslâm Hukukunda kasten, kasta benzer ve hataen öldürme gibi başlıklar altında incelenmiş ve bu kavrama sistematik bir yapı kazandırılmıştır. Geniş anlamda bir kullanımı olmakla birlikte "katl" kavramı İslâm Hukukunda çok özel bir tarzda ele alınmış, katle sebep olan fiillerin mahiyeti doğrultusunda farklı katl türlerinden bahsedilmiştir. Ölümde olduğu gibi katl'de de ruhun cesetten ayrılması söz konusudur. Ne var ki bu durum bir başkası tarafından gerçekleştirildiğinde katl; hayatın kendiliğinden sona ermesi durumunda ise "mevt" diye ifade edilmiştir. İslâm hukukçuları, birinin diğeri üzerinde herhangi bir fiili söz konusu olmaksızın hayatın kendiliğinden sona ermesini, yani "mevt'i" katl olarak değerlendirmemişlerdir. Öldürme anlamına gelen katl kavramı, haksız yere birini öldürme anlamına geldiği gibi, kişinin kendini öldürmesini, haklı gerekçelerle meydana gelen öldürmeleri, hataen vuku bulan öldürmeleri ve Allah yolunda öldürülmeyi/şehitliği de ifade eder.

Hangi türden olursa olsun meydana gelen öldürmelerin ortak noktası, birinin hayat bütünlüğünün müessir bir fiille ortadan kaldırılmasıdır. Bu açıdan bakıldığında akla: "Nasıl olur da neticesi aynı olan bu fiillere farklı hükümler bağlanmış?" şeklinde bir soru gelebilir ki bu sorunun cevabını, kanun koyucunun hükümleri koymadaki maksatlarını/gâyelerini ifade eden bir kavram olan "makâsıd" çerçevesinde aramak daha doğru olacaktır. İslâm Hukukunda "makâsıdu's-şerîa", gâye probleminin ele alındığı bir disiplindir. Hükümlerin konulmasındaki hikmetlerin ilmi olarak da ifade edilen bu kavram, Şâri'nin kullarının hem dünyada hem de ahirette mutlu olmaları için tayin ettiği hükümlerin gâyelerini, esas ve ilkelerini kavrama ilmi anlamına gelmektedir. Bu çalışmada katl konusunun makâsıd açısından ele alınmasının nedeni, aynı fiil hakkında farklı amaçların gözetilmiş olabilmesidir. Bu yüzden bir fiil işlendiğinde, bu fiilin kendilerine fayda sağlaması yönünde bir beklenti içinde olanlara menfaat sağlayacakken, işlenmesini istemeyenler için de zarar sayılacaktır. Allah'ın emrettiği şeylerin bir maslahattan dolayı emredildiği; yasakladığı şeylerin de bir mefsedet gerektireceği için yasaklandığı dikkate alındığında muhtelif katl türlerinin bu gayeler ile önemli bir ilgisinin olduğu gözlenecektir. Örneğin Şâri', kişinin başkalarını haksız yere öldürmesi ile kendini öldürmesini yasaklanmışken, Allah yolunda öldürme ve öldürülmeleri teşvik etmiş, bir hak gereği icra edilen öldürmeleri meşru görmüş ve kısas ile ilgili birtakım hükümler tayin etmiştir. İşte bu çalışma, muhtelif öldürme türlerini Şâri'in gâyeleri açısından incelemeyi hedeflemektedir.

Anahtar Sözcükler: İslâm Hukuku, Kanun Koyucu, Katl/Öldürme, Makâsıd.

GİRİŞ

1. KATL MEVZUU

“Katl” القتل kelimesi sözlükte ‘öldürmek ve ruhun bedenden ayrılması sonucunu doğuran müessir fiil’ anlamında kullanılmıştır.¹ İstilahta ise sözlük manasına yakın bir şekilde ‘insanlar tarafından birinin hayatını sona erdirecek fiil’ olarak tarif edilmiştir.² İslâm Hukukunda bu kavram, bir kişinin hukuki olarak can dokunulmazlığı olan bir şahsın ölümüne sebep olacak bir davranışta bulunmasını, daha teknik bir tabirle adam öldürme suçunu ifade eder. Böyle bir fiili işleyen kişiye kâtil, öldürülene de maktûl denilir. Katl kelimesinin fıkhîta zikri geçen ikinci terim anlamı ise irtidât,³ muhsan’ın⁴ zinası, eşkıyalık ve adam öldürme gibi belli ağırlıktaki suçları işleyenlere verilen ölüm cezasıdır. Fakat belli suç türlerinde ceza olarak icra edilen öldürmeler “recm”, “siyaset” ve “kisas” gibi özel isimlerle anıldığı için kelimenin bu anlamı çok da belirgin değildir.⁵ Genel olarak ifade etmek gerekirse İslâm Hukukunda biri haram olan; diğeri ise bir hak gereği icra edilen olmak üzere iki türlü katl’den bahsetmek mümkündür. Düşmanlığın sebep olduğu tüm öldürme çeşitleri birinci grupta zikredilirken, kâtilin ve mürtedin öldürülmeleri ikinci grupta değerlendirilir. Bunun dışında farklı değerlendirmeler de söz konusudur.⁶

İslâm Hukukunda insanın canını ve malını yok etmeye yönelik fiiller genel olarak “cinayet” kavramı ile ifade edilmiştir. Cinayetin biri hayvan ve cansız varlıklara, diğeri insanlara yönelik iki boyutu vardır. Hayvanlara ve cansız varlıklara dair cinayetler “ğasb ve itlâf” diye ifade edilirken insanın hayat bütünlüğüne/şahsa dair olan cinayetler “cinâye ale’n-nefs” diye ifade edilmiştir.⁷ Bazı İslâm hukukçuları katl, yaralama ve vurma fiillerini “cinâye / الجنایة ” başlığı altında değerlendirirken⁸ bazıları bunları “el-cirâh / الجراح ” başlığı altında,⁹ kimileri de “ed-dimâ’ / الدماء ” başlığı altında¹⁰ incelemiştirlerdir.¹¹ Katl kavramı, “cinayet”

¹ Ebu’l-Bekâ, Eyyüb b. Müsa, *el-Külliyât Mu’cemun fi’l-Mustalahât ve’l-Furûku’l-Luğaviyye*, thk. Adnan Derviş-Muhammed Mısıri, Beyrut, ts, s. 729; Bereketi, Muhammed Umeym el-İhsan el-Müceddidi, *et-Ta’rifâtü’l-Fıkhîyye*, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, yy., 1986, s. 170; Kal’aci, Muhammed Revvâs-Hamid Sadık Kuneybi, *Mu’cemu Luğati’l-Fukahâ*, Dârü’n-Nefâis, 1988, s. 357.

² Serahsi, Ebü Bekir Muhammed b. Ahmed, Şemsü’l-Eimme, *el-Mebsût*, Dâru’l-Ma’rife, Beyrut 1993, XXVI, s. 148; Bâberti, Muhammed b. Mahmûd, *el-İnâye Şerhu’l-Hidâye*, Dâru’l-Fıkr, yy., ts., X, s. 203; Udeh, Abdulkâdir, *et-Teşri’ü’l-Cinâiyü’l-İslâmî Mukârinen bi’l-Kânûni’l-Vad’i*, Dâru’l-Kutubi’l-Arabî, Beyrut, ts., II, s. 6.

³ İrtidât: Müslüman olduktan sonra bu dinden dönmek. Böyle bir kimseye mürted denir. Heyet, *el-Mu’cemu’l-Vasit*, Dâru’d-Da’ve, ts. Kâhire, s. 338; İslâm Hukukunda irtidat, kurulu düzene karşı gelme, İslâm’i din ve düzen olarak reddetme anlamında suç sayılır. Bkz. Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, Ensar Yay., İstanbul 2015, s. 257.

⁴ Muhsan: Evli olan kişi, recm uygulaması için gerekli olan ihsan şartı, evli olduğu halde hür bir kadınla fiilen cinsel ilişkide bulunmuş olmayı ifade eder. Bkz. Ebu’l-Bekâ, *Külliyât*, s. 55; Zebidi, Abdurrezzak el-Hüseyni, *Tâcu’l-Arûs min Cevâhiri’l-Kâmûs*, Dâru’l-Hidâye, ts., yy., XXXIV, s. 435; Bereketi, *et-Ta’rifâtü’l-Fıkhîyye*, s. 47; Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 393.

⁵ Ali Bardakoğlu, “Katil” md., *DİA*, Ankara 2002, XXV, s. 45.

⁶ Bkz. Udeh, *Teşri’ü’l-Cinâiyü’l-İslâmî*, II, s. 6-7.

⁷ Kâsânî, Alâeddün Ebî Bekir b. Mesud, *Bedâiu’s-Sanâi’ fi Tertibi’s-Şerâi’*, Dâru’l-Kütubi’l-İlmiyye, Beyrut 1986, VII, s. 233.

⁸ Kâsânî, *Bedâi’*, VII, s. 233.

⁹ İbni Hacer el-Heytemî, *Tuhfetu’l-Muhtâc fi Şerhi’l-Minhâc*, el-Mektebetu’t-Ticâriyyetu’l-Kübra, yy., 1983, VIII, s. 374; Şirbinî, Şemsüddin Muhammed b. Ahmed el-Hatib, *Muğni’l-Muhtâc ila Ma’rifeti Meâni Elfâzi’l-Minhâc*, Dâru’l-Kütubi’l-İlmiyye, Beyrut 1994, V, s. 209-210.

¹⁰ Desûkî, Muhammed b. Ahmed, *Hâşiyetu’d-Desûkî ale’s-Şerhi’l-Kebîr*, Dâru’l-Fıkr, yy., ts., IV, s. 237; Hattâb er-Ruaynî, *Mevâhibu’l-Celîl fi Şerhi Muhtasar-ı Halîl*, Dâru’l-Fıkr, yy., 1992, VI, s. 230.

¹¹ Udeh, *Teşri’ü’l-Cinâiyü’l-İslâmî*, II, s. 4.

kavramının odağında bulunduğu ve ayrıca cinayetin en özel şeklini oluşturduğu için cinayet kavramının sıkça “katl” anlamında kullanıldığına rastlanır.¹² Klasik İslâm Hukuku kaynaklarında suçlara dair yapılan ta’zir, had,¹³ ve cinayet (diyet ve kısas) şeklindeki taksimatta da katl kelimesinin daha çok haksız yere vuku bulan öldürmeler için kullanıldığı görülür.

Farklı kavramlar ile ifade edilmiş olsa bile yukarıda zikri geçen öldürme türleri genel olarak “katl” kapsamına girmektedir. Dolayısıyla bu çalışmada geniş anlamıyla “katl” kavramı ve bu kavramın makâsıd ile ilişkisi ele alınacaktır.

İslâm Hukukuna bakıldığında katl kavramının çok özel bir tarzda ele alındığı ve katle sebep olan fiillerin mahiyeti doğrultusunda farklı katl türlerinden bahsedildiği görülecektir. Örneğin bir kimseyi kesici ve delici bir aletle kasten öldürme hususunda kasten adam öldürme anlamında “katl-i amd” kavramı kullanılmıştır. Şâfiî mezhebine göre söz konusu aletin kesici ve delici olması şart değildir. Dolayısıyla büyük bir taş veya odun gibi bedenin kaldıramayacağı bir alet ile birine vurup o kişiyi öldürülmek de taammüden öldürme kabul edilmiştir.¹⁴ Mâlikî,¹⁵ Şâfiî,¹⁶ ve Hanbelîlere¹⁷ göre ruhu sonlandırıp ruhun bedenden ayrılmasına sebep olan her fiil katl olarak değerlendirilmiştir. Hanefîlere göre ise “katl” fiilinin insanların fiillerine izafe edilmiş olması önem arz eder. Şöyle ki ister direkt olsun isterse de sebebiyet vermek suretiyle olsun katl, adeten ruhu bedenden ayıracak bir fiil ile insan hayatının sonlandırılmasıdır.¹⁸ Dolayısıyla İslâm hukukçuları, birinin diğeri üzerinde bir fiili söz konusu olmaksızın hayatın sona ermesini ifade eden “mevt” kavramını, katl olarak değerlendirmemişlerdir. Bu cümleden olarak kasten, kasta benzeyen veya hata ile meydana gelen ölümleri cinayet anlamında kullanmışlardır. Sözlük manası itibarıyla katl ve mevt kelimeleri de zaten bu izahı zorunlu kılmaktadır. Şöyle ki aslında katl, ölümden olduğu gibi ruhun cesetten ayrılmasıdır. Fakat bu, bir başkası tarafından gerçekleştirildiğinde katl; hayatın kendiliğinden sona ermesi durumunda ise mevt diye ifade edilir.¹⁹

Kur’ân-ı Kerîm’de قتل kelimesi müştakları ile birlikte yüz yetmiş yerde geçmektedir.

Genel olarak geçtiği bu yerlerde Allah’ın emri/rızası ile düşmanla savaş/düşmanı öldürme,²⁰ Allah’ın emri ile öldürülme/şehitlik,²¹ hata ile öldürme,²² fesad çıkarmak için Allah’ın öldürülmesini haram kıldığı kişileri taammüden/kasten öldürme,²³ haksız yere öldürülme,²⁴

¹² Bardakoğlu, “Katil” md., *DİA*, XXV, s. 45.

¹³ Kur’ân ve Sünnet’te belirlenmiş, kısas ve diyet dışındaki cezai müeyyideleri ifade eden fıkıh terimi. Bkz. Ali Bardakoğlu, “Had” md., *DİA*, İstanbul 1996, XIV, s. 547.

¹⁴ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 295.

¹⁵ Kurtubî, Muhammed b. Ahmed, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, Dâru’l-Kutubi’l-Misriyye, Kâhire 1964, VI, s. 302.

¹⁶ Şirbîni, *Muğni’l-Muhtâc*, IV, s. 529.

¹⁷ Buhûti, Mansur b. Yunus, *Keşşâfû’l-Kinâ’ an Metni’l-İknâ’*, Dâru’l-Fikr, Beyrut 1982, V, s. 504.

¹⁸ Kâsânî, *Bedâi’*, VII, s. 233.

¹⁹ Ebu’l-Bekâ, *Külliyyât*, s. 729; Rağib el-İsfehânî, *el-Müfredât fi Ğaribi’l-Kur’ân*, thk. Safvân Adnan ed-Dâvudî, Dâru’l-Kalem, Beyrut 1412, s. 655.

²⁰ Bakara, 2/190, 191, 193, 216, 244, 251; Âl-i İmrân, 3/167; Nisâ, 4/76, 84, 89, 91; Enfâl, 8/39, 65; Ahzâb, 33/26, 61; Enfâl, 8/17; Tevbe, 9/5, 36, 111, 123; Hadid, 57/10; Saff, 4; Müzzemmil, 73/20; Hucurât, 49/9.

²¹ Bakara, 2/154; Âl-i İmrân, 3/13, 146, 169; Nisâ, 4/74; Tevbe, 9/111; Hac, 22/58; Muhammed, 47/4; Haşr, 59/11.

²² Nisâ, 4/92.

²³ Bakara, 2/61, 91; Âl-i İmrân, 3/21, 181; Mâide, 5/30, 32, 95; Enâm, 6/151; Kehf, 18/74; İsrâ, 17/33; Mü’min, 40/28; Nisâ, 4/93.

²⁴ Bakara, 2/178; Âl-i İmrân, 3/157, 158; İsrâ, 17/33; Burûc, 85/4; Tekvîr, 81/9.

kıyas ile öldürme,²⁵ kendi canına kıyma/intihar,²⁶ kendi evlatlarını öldürme,²⁷ av hayvanı öldürme²⁸ ve beddua/lanet²⁹ gibi anlamlarda kullanılmıştır.³⁰

İslâm Hukukunda katl kelimesi sistematik olarak ele alınmıştır. Yapılan muhtelif tasniflere bakıldığında, sadece amden/kasten ve hataen katl şeklindeki bir taksimin³¹ yanı sıra bunlara şibhu'l-hata'nın ilave edildiği bir tasnif de söz konusudur.³² Bunlara “hata yerine geçen öldürmeleri” ekleyip sayıyı dörde,³³ “tesebbüben katli” ekleyip bu sayıyı beşe çıkaran İslâm hukukçuları³⁴ da vardır.³⁵ Katl'in söz konusu beş türü özetle şu şekilde sunulabilir: 1) Amden: Silah veya silah yerine geçen bir aletle kasten ve bilerek öldürmektir. 2) Şibhu'l-amd: Ebû Hanîfe bu kavramı, silah sayılamayacak aletlerden biriyle bilerek vurmak şeklinde ifade etmiştir.³⁶ Dolayısıyla şibhu'l-amd, genelde vurunca öldürmeyen bir alet ile birini öldürmek için kullanılır. 3) Hata: Av olduğu zannıyla veya herhangi bir yere ateş edip birini öldürmek. 4) Hata yerine geçen öldürme: Uyurken birinin üstüne düşüp öldürmek gibi. 5) el-Katl bi sebep: Kendi mülkü olmayan bir yere kuyu kazılması ve birinin de o kuyuya düşüp ölmesi gibi.³⁷ Öte taraftan had³⁸ için öldürmek de söz konusudur ki mürted olanı, zina yapan muhsanı ve eşkiyayı öldürmek böyledir. Mirasçılarının affetmediği durumlarda ölen kişiye karşılık olarak kasten öldüren kişinin öldürülmesi diye ifade edilen kıyas da yine القتل kavramı ile ifade edilmektedir.³⁹ Kısaca katlin söz konusu kısımları hakkında malumat verildikten sonra katl-makâsıd ilişkisi ele alınacaktır.

1.1. Haksız Yere Katl/Adam Öldürme

İslâm Dini, insan hayatının saygın ve dokunulmaz olduğunu kabul edip ister iman etsin ister etmesin bütün insanların haksız ve kanunsuz yere öldürülmesini yasaklamıştır.⁴⁰ Kur'ân-ı Kerim'de Allah'ın haksız yere öldürülmesini haram kıldığı kişileri taammüden öldürme ve bunun haram oluşuna dair birçok ayet vardır.⁴¹ Dolayısıyla Kur'ân'da haksız yere

²⁵ Furkân, 25/68.

²⁶ Bakara, 2/54, 85; Nisâ, 4/29, 66;

²⁷ Enâm, 6/137, 140, 151; Araf, 7/141; İsrâ, 17/31; Mümtehine, 60/12.

²⁸ Mâide, 5/95.

²⁹ Zâriyât, 51/10; Abese, 80/17; Müddessir, 74/20; Tevbe, 9/30; Münâfikün, 63/4.

³⁰ Detaylı bilgi için bkz. Muhammed Fuâd Abdülbâki, *Mu'cemu'l-Müfehres li Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerim*, Dâru'l-Hadis, Kâhire 2007, s. 643-645.

³¹ Örneğin Mâlikî mezhebi böyledir. Bkz. Ruaynî, *Mevâhibu'l-Celil*, VI, s. 240.

³² Remlî, Şemsuddin Muhammed, *Nihâyetu'l-Muhtâc ila Şerhi'l-Minhâc*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1984, VII, s. 247; İbn Kudâme, Ebu Muhammed Muvaffakuddin, *el-Muğni*, Mektebetu'l-Kâhire, yy., 1968, VIII, s. 260; Zeylaî, Fahreddin Osman b. Ali, *Tebyînü'l-Hakâik Şerhu Kenzi'd-Dekâik*, thk. Ahmed İzzu İnâye, Matbaatü'l-Kübra el-Emîriyye, Kâhire 1313/1893, VI, s. 97.

³³ Kâsânî, *Bedâi'*, VII, s. 233.

³⁴ İbn Nüceym, Zeynuddin İbrahim, *el-Bahru'r-Râik Şerhu Kenzi'd-Dekâik*, Dâru'l-Kutubi'l-İslâmî, ts., yy., VIII, s. 327.

³⁵ Udeh, *Teşriü'l-Cinâiyü'l-İslâmî*, II, s. 7.

³⁶ Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre ise odun veya ağaç ile vurmak da amden öldürmek sayılır.

³⁷ Bkz. Kâsânî, *Bedâi'*, VII, s. 233; Merğînânî, Ebû'l-Hasan Burhaneddin, *el-Hidâye fi Şerhi Bidâyeti'l-Mübtedî*, thk. Tallâl Yûsuf, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabi, Beyrut, ts., IV, s. 442; Bâberti, *el-İnâye*, X, s. 203; Bereketi, *et-Ta'rifâtu'l-Fikhiyye*, s. 171.

³⁸ Şarap içme ve sarhoşluk, zina ve kazf ve hırsızlık için öngörülen cezalar da had cezaları içerisinde zikredilmektedir. Ne var ki bu hadlerde vücut bütünlüğünü sona erdirmeye söz konusu olmadığı için metinde zikredilmemiştir. Had cezaları için bkz. Bardakoğlu, “Had” md., *DİA*, XIV, s. 548-549.

³⁹ Kal'acı, *Mu'cemu Luğati'l-Fukahâ*, s. 357.

⁴⁰ Ali Pekcan, *İslâm Hukuk Felsefesinde Makâsıdu's-Şerîa, Zarûriyyât-Hâciyyât-Tahsiniyyât*, Rağbet Yay., İstanbul 2017, s. 165.

⁴¹ Örneğin bkz. Mâide, 5/32: “Kim, bir cana kıymayan veya yeryüzünde bozgunculuk çıkarmayan bir nefsi öldürürse, bütün insanları öldürmüş gibi olur...”; Enâm, 6/151: “De ki: Rabbinizin size neleri haram kıldığını okuyayım: ..., fakirlik korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin, ... Haksız yere Allah'ın haram kıldığı cana kıymayın.”; İsrâ, 17/33: “Haklı bir sebep olmadıkça, Allah'ın öldürülmesini haram kıldığı canı öldürmeyin. Kim haksız yere öldürülürse, biz onun velisine

başkasını öldürmek haram kılındığı gibi bu kabilden olmak üzere kişinin kendini öldürmesi de “*Kendinizi öldürmeyin.*”⁴² ayeti ile yasaklanmıştır. Kişinin kendi can bütünlüğüne zarar verecek davranışlarda bulunması ve intihar etmesi hadisler ile de kabih görülüp yasaklanmıştır.⁴³ Kişinin kendi canına kıyması veya başkasına bu konuda izin/yetki vermesi anlamına gelen ötenazi şeklindeki uygulamalar, günahı ortadan kaldırmadığı ve ayrıca hukuka da aykırı olduğu için katl derecesindeki büyük günahlardan biri kabul edilmiştir.⁴⁴ Ayrıca kişinin kendi elleriyle kendisini tehlikeye atmasını yasaklayan ayet⁴⁵ bir kimsenin kendi ölümüne sebep olacak davranışlara girişmesinin yasak olduğunu göstermektedir.⁴⁶

Ayetler ile haram kabul edilen haksız yere bir cana kıyma eylemi, hadisler ile de teyit edilmiştir. Örneğin “*Zulmen öldürülen her insanın kanunun günâhından Âdem’in ilk oğluna da mutlaka bir pay ayrılır. Çünkü o insan öldürme çığırını ilk başlatan kişidir.*”⁴⁷ hadisinde olayın farklı bir boyutu vurgulanmıştır. Yine “*Şüphesiz sizin kanlarınız ve mallarınız; bu gününüzün, bu ayınızın ve bu beldenizin haram olduğu gibi birbirinize haramdır.*”⁴⁸ hadisinin yanı sıra “*Yedi helak edici şeyden sakınınız. Bir tanesi de haklı durumlar müstesna Allah’ın haram kıldığı cana kıymaktır.*”⁴⁹ şeklindeki rivayetler böyle bir fiilin büyük günahlar arasında sayıldığını ve dolayısıyla haram olduğunu apaçık bir şekilde ifade etmektedir.

1.2. Hata ile Katl/Adam Öldürme

Mükellefiyeti tamamen veya kısmen ortadan kaldıran ehliyet arızaları arasında yer alan “hata”, yapılması iyi olan şeyi istediği halde herhangi bir kasıt olmaksızın istenen şeyin aksinin gerçekleşmesi veya bir kimsenin, kastetmiş olduğu bir şeyi yaptığında ihtiyatlı ve titiz davranmadığı için kasıtsız olarak bu iş haricinde kendisinden sadır olan söz veya fiiller olarak tarif edilmiştir. Bu cümleden olarak had suçlarını hata ile işleyen veya hataen birinin canına kıyan bir kişi, öldürme günahı veya had suçu işlemiş olmayacağı gibi, böyle birine had ve kısas cezası uygulanmayacağı hususunda ittifak vardır.⁵⁰

Kur’an’da hata ile olması müstesna, bir müminin bir diğer mümini öldüremeyeceği ifade edilmiş, hata sonucu meydana gelen bir öldürme fiiline de mümin bir köleyi azad etmekle birlikte ölen kişinin ailesi (olan varislerine) teslim edilmek üzere bir diyet tayin edilmiştir. Ölenin ailesinin bağışlaması durumu ise bundan hariç tutulmuştur. Öldürülen

bir yetki verdik. O da öldürmede aşırı gitmesin. Çünkü ona (dinin kendisine verdiği yetki ile) yardım olunmuştur.”; Nisâ, 4/93: “*Kim bir mümini kasten öldürürse, cezası, içinde ebedî olarak kalacağı cehennemdir. Allah ona gazab ve lanet etmiş ve onun için büyük bir azab hazırlamıştır.*”; Furkan, 25/68: “*... Onlar, Allah’ın haram kıldığı cana haksız yere kıymazlar ve zina etmezler...*”; Tekvir, 81/8-9: “*Kız çocuğun hangi suçtan ötürü öldürüldüğü kendisine sorulduğu zaman.*”

⁴² Nisâ, 4/29.

⁴³ Bkz. Buhârî, Cenâiz, 84; Enbiya, 50; Cihad, 182; Tıb, 56; Müslim, Cenâiz, 107; İman, 173, 175; Tirmizî, İmân, 16; Cenâiz, 68; Nesâî, Ebû Abdurrahman, *Sünenü’n-Nesâî*, Çağrı Yay., İstanbul 1992, Cenâiz, 68.

⁴⁴ Bardakoğlu, “Katil” md., *DİA*, XXV, s. 46; Hayati Hökelekli, “İntihar” md., *DİA*, 2000, XXII, s. 352.

⁴⁵ Bakara, 2/195.

⁴⁶ Bkz. Kurtubî, *el-Câmi’*, V, s. 156; İbn Kesir, İsmail b. Ömer, *Tefsiru’l-Kurâni’l-Azîm*, thk. Muhammed Hüseyin Şemsuddin, Dâr-ul-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut 1419, ts., I, s. 390-391; Hökelekli, “İntihar” md., *DİA*, XXII, s. 351.

⁴⁷ Buhârî, Muhammed b. İsmail, *Sahîhu’l-Buhârî*, Çağrı Yay., İstanbul 1992, Enbiyâ, 1; Müslim, Ebû’l-Hüseyin Müslim b. Haccâc, *Sahîhu Müslim*, Çağrı Yay., İstanbul 1992, Kasâme, 27.

⁴⁸ Buhârî, İlim, 37, Hac, 132; Müslim, Hac, 147; Tirmizî, Muhammed b. İsa b. Sevre, *Sunenü’t-Tirmizî*, thk. A. Muhammed Şakir-M. Fuad Abdulbaki, İbrahim Utve, Mısır 1975, Fiten, 6.

⁴⁹ Buhârî, Hudûd, 45; Vasâyâ, 23, Tıb, 48; Müslim, İmân, 38, 144; Ebû Dâvud, Süleyman b. el-Eş’âs, *Sunen-u Ebi Dâvud*, thk. Şuayb el-Arnaut-Muhammed Kamil, Dâru’l-Risâleti’l-Âlemiyye, yy., 2009, Vasâyâ, 10.

⁵⁰ Bkz. Kâsânî, *Bedâi’*, VII, s. 234; İbn Rüşd, Ebû’l-Velid, *Bidâyetü’l-Müctehid ve Nihâyetü’l-Muktesid*, Dâru’l-Hadis, Kâhire 2004, IV, s. 192; Şirbinî, *Muğni’l-Muhtâc*, V, s. 212; H. Yunus Apaydın, “Hata” md., *DİA*, İstanbul 1997, XVI, s. 437, 439.

kişinin mümin olmakla birlikte düşman bir kavimden olması durumunda ise öldüren kişinin bir köleyi özgürlüğüne kavuşturması gerektiği ifade edilmiştir. Öldürülenin kendisiyle antlaşma yapılan bir kavimden olması durumunda ise öldüren kişinin, öldürülen şahsın ailesine diyet ödemesi ve ayrıca mümin bir köleyi özgürlüğüne kavuşturması gerekecektir. Bunu yapamayanların da tövbelerinin kabul edilmesi için peş peşe iki ay oruç tutmaları gerekecektir.⁵¹ Hata ile meydana gelen öldürmeler için söz konusu olan bu kefarete “keffâretü'l-katl” diye ifade edilir.⁵² Hataen meydana gelen öldürmelerde hata, hafifletici sebep konumunda olduğu için bu fiili işleyen kişi mazur sayılacağından diyet borcu hafifletilerek âkilesi üzerine vacip olur.⁵³

1.3. Meşru Katl/Adam Öldürme

Haksız yere birinin canına kıyma haram olmakla birlikte, meşru birtakım gerekçeler ile birilerinin hayatına son vermenin helal olduğu durumlar da söz konusu olabilmektedir. Örneğin “*Haklı bir sebep olmadıkça, Allah'ın, öldürülmesini haram (dokunulmaz) kıldığı cana kıymayın...*”⁵⁴, “*... Meşru bir hak karşılığı olmadıkça, Allah'ın haram kıldığı canı öldürmeyin...*”⁵⁵ şeklindeki ayetler bunu göstermektedir. “*Kim, bir cana kıymayan veya yeryüzünde bozgunculuk çıkarmayan bir nefsi öldürürse, bütün insanları öldürmüş gibi olur...*”⁵⁶ ayetinden de birini öldüren ve bozgunculuk çıkaran kişilerin öldürülebileceği anlaşılmaktadır. Ayrıca Hz. Peygamber'in “*Müslümanın kanı ancak şu üç şeyden birisi ile helal olur: Zina eden evli/muhsan, cana karşılık can, dinini terk eden ve İslâm toplumundan ayrılan (mürted) kişi.*”⁵⁷ hadisi de bu hususu teyit etmektedir. Meşru addedilen bu tür öldürmeler kısaca izah edildikten sonra makâsıd konusu ele alınacaktır.

1.3.1. Kısas ile Öldürme

Kısas, yapılan şeyin mislinin yapılmasıdır.⁵⁸ Hukukta kısas, kasten işlenen adam öldürme veya müessir fiil (yaralama) suçunun failinin işlediği fiil cinsinden ve ona denk bir ceza ile cezalandırılmasını, fıkıhtaki teknik kullanımıyla kasten öldürdüğü kişiye karşılık failin öldürülmesini, kasten işlediği müessir fiil sonucu mağdurda bedeni-fiziki zarar meydana getiren kimsenin benzeri şekilde cezalandırılmasını ifade eder.⁵⁹ Dolayısıyla kısasta bedeliyet manası vardır. Kısas, eşitlik esasına dayanır. Bu nedenle kasıtlı olarak adam öldürmede söz konusu olan kısas, birinci öldürmenin misli olan ikinci öldürmedir.⁶⁰ Kasıtlı yaralamalarda ise ya birinci uzvun misli mesabesindeki ikinci uzvun kesilmesi ya da birinci yaralamanın misli olan ikinci yaralamadır.⁶¹ Kur'an'da bilerek ve haksız yere vuku bulan

⁵¹ Bkz. Nisâ, 4/92.

⁵² Kâsânî, *Bedâi'*, V, s. 95; İbn Âbidîn, Muhammed Emin b. Ömer, *Reddül-Muhtâr ale'd-Dürri'l-Muhtâr*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1992, IV, s. 167; Cevat Akşit, *İslâm Ceza Hukuku ve İnsani Esasları*, Gâye Vakfı Yay., İstanbul 2004, s. 73.

⁵³ Bkz. İbn Rüşd, Ebû'l-Velîd, *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*, Dâru'l-Hadis, Kâhire 2004, IV, s. 195; Apaydın, “Hata” md., *DİA*, XVI, s. 440.

⁵⁴ İsrâ, 17/33.

⁵⁵ En'âm, 6/151.

⁵⁶ Mâide, 5/32.

⁵⁷ Buhârî, Diyet, 6; Müslim, Kasâme, 25; Ebû Dâvud, Hudûd, 1; Tirmizî, Hudûd, 15.

⁵⁸ Bkz. Cessâs, Ahmed b. Ali, *Ahkâmü'l-Kur'an*, thk. Muhammed Sadık el-Kamhâvî, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut 1405, I, s. 167; Serahsî, *el-Mebsût*, XXVI, s. 6; Kâsânî, *Bedâi'*, VII, s. 241.

⁵⁹ Şamil Dağcı, “Kısas” md., *DİA*, Ankara 2002, XXV, s. 488.

⁶⁰ Kâsânî, *Bedâi'*, VII, s. 241.

⁶¹ Akşit, *İslâm Ceza Hukuku ve İnsani Esasları*, s. 72.

öldürmelerin dünyadaki cezasının kısas, ahiretteki cezasının da ebedi cehennem olduğu bildirilmiş,⁶² aynı zamanda bu suçu işleyenler tüm insanları öldürmüş gibi kabul edilerek⁶³ bu suçun adeta bir insanlık suçu olduğuna vurgu yapılmıştır.⁶⁴ Bununla birlikte öldürülenin velisine affetme yetkisi de tanınmıştır.⁶⁵

Hadislerde de ağır bir suç ve hak ihlali olarak görülen katil, şirkten sonra en büyük günahlar arasında zikredilmiş⁶⁶ ve bu suça terettüp eden ceza “kisas” ve aynı anlama gelen “kaved” kavramlarıyla ifade edilmiştir.⁶⁷ Klasik fıkıh literatürüne⁶⁸ bakıldığında ise kısas ile eş anlamlı olan “kaved” kavramının daha sık kullanıldığı görülür.⁶⁹

1.3.2. Zina Yapan Muhsan'ın Öldürülmesi

Kur'an-ı Kerim'de zina yapmanın cezası tayin edilmiştir. Buna göre zina yapan kadın ile zina yapan erkeğin her birine yüz celde vurulur.⁷⁰ İlgili ayette geçen zina yapan kadın ve erkek ifadesi mutlak olarak kullanılmıştır. Fakat hadislerde⁷¹ bu fiili yapan kişilerin muhsan/evli olması durumunda recm edilmeleri gerektiğine dair ifade ve uygulamalar mevcuttur.⁷² Yukarıda da geçtiği üzere Müslümanın kanının helal olacağı üç durumdan birisi de zina yapan muhsanın öldürülmesidir. Hatta önceleri bu hükmü barındıran bir ayetin lafzı neshedildiği halde hükmünün devam ettiği kimi rivayetlerde ifade edilmiştir.⁷³ Mevcut rivayetler doğrultusunda icra edilen bu tür bir öldürmenin de meşru bir öldürme olduğu anlaşılmaktadır. Burada zina eden kimsenin recm edilmesi için muhsan/evli olması şartının arandığını özellikle ifade etmekte fayda vardır.⁷⁴

1.3.3. Allah Yolunda Öldürme/Savaş/Cihad

Kur'an-ı Kerim'de Allah'ın emri ile düşmanın öldürülmesi/düşmanla savaş yapılması gerektiği yönündeki ayetlerin⁷⁵ yanı sıra cihadı emreden ayetler de⁷⁶ zikredilmiştir. قاتل “kâtele” fiili müşâreke/isteşlik ifade ettiği için karşılıklı bir eylemi, yani hem karşı tarafı öldürmeyi hem de onlar tarafından öldürülmeyi ifade etmektedir. Tevbe suresinde bu durum

⁶² Bakara, 2/178; Nisâ, 4/93; Mâide, 5/45.

⁶³ Mâide, 5/32.

⁶⁴ Bardakoğlu, “Katil” md., *DİA*, XXV, s. 45.

⁶⁵ Bakara, 2/178.

⁶⁶ Buhâri, Vasâyâ, 23; Müslim, İmân, 141-145.

⁶⁷ Bkz. Buhâri, İkrâh, 7; Diyât, 8; Ebû Dâvud, Diyât, 17.

⁶⁸ Bkz. Serahsî, *Mebûsât*, VII, s. 224; XXVI, s. 60; Mevsili, Ebû'l-Fazl Mecdüddin, *el-İhtiyâr li-Ta'lîli'l-Muhtâr*, thk. şeyh Mahmud Ebû Dakika, Tab'atü'l-Halebi, Kâhire 1937, V, s. 23-28; Zeylai, *Tebyinü'l-Hakâik*, III, s. 191; Karâfi, Ebû'l-Abbâs Şihâbuddîn, *ez-Zahîre*, thk. M. Haccî, Saïd A'rab ve M. Bû Hubze, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, Beyrut 1994, XII, s. 34; Mevâk, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yûsuf, *et-Tâc ve'l-İklîl li Muhtasari Halîl*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1994, VIII, s. 291; İbn Rüşd, *Bidâye*, IV, s. 190; Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdris, *el-Ümm*, thk. Rifat Fevzi Abdülmuttalib, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1990, VI, s. 13; Şirâzî, Ebû İshak İbrâhim, *el-Mühezzeb fi Fıkhi'l-İmâmi's-Şâfiî*, Dâru'l-Kütubi'l-İlmiyye, ts., III, s. 366; Şirbinî, *Muğni'l-Muhtâc*, V, s. 248.

⁶⁹ Dağcı, “Kisas” md., *DİA*, XXV, s. 488.

⁷⁰ Nûr, 24/2: الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ

⁷¹ Buhâri, Ahkâm, 21: وَأَقْرَبُ مَا عُرِّدَ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالزَّانَا أَرْبَعًا، فَأَمَرَ بِرَجْمِهِ; İbn Mâce, Ebû Abdillâh, *Sünenü İbn Mâce*, Çağrı Yay., İstanbul 1992, Hudûd, 9: «رَجِمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَرَجِمْنَا بَعْدَهُ»

⁷² Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'an*, V, s. 94-95.

⁷³ Bkz. Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'an*, V, s. 94; San'ânî, Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm, *el-Musannef*, I-XI, thk. Habiburrahman el-Azamî, el-Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut 1983, III, s. 365; VII, s. 329.

⁷⁴ Şâtîbî, İbrâhim b. Mûsâ b. Muhammed, *el-Muvâfakât, İslâmî İlimler Metodolojisi*, Çev. Mehmed Erdoğan, İz Yay. İstanbul 1990, I, s. 185.

⁷⁵ Bkz. Bakara, 2/190-193, 216, 218, 251; Âl-i İmrân, 3/167; Nisâ, 4/54, 76, 84, 89, 91; Mâide, 5/54; Enfâl, 8/17, 39, 65; Tevbe, 9/5, 36, 111, 123; Ahzâb, 33/26, 61; Muhammed, 47/4; Hucurât, 49/9; Hadid, 57/10; Saff, 61/4; Müzzemmil, 73/20.

⁷⁶ Enfâl, 8/72, 74; Tevbe, 9/19, 20, 41; Hucurât, 49/15.

net bir şekilde ifade edilmiştir.⁷⁷ Allah yolunda savaşarak adam öldürmek suretiyle vuku bulacak öldürmelerin meşru boyutunu ifade etmesi açısından bu ayetler büyük önemi haizdir.

Türevleriyle birlikte **جهد** kelimesi Kur'an'da kırk bir ayette geçmektedir.⁷⁸ Geçtiği bazı yerlerde bu kelime ile doğrudan savaş kastedilmiş;⁷⁹ bazı yerlerde ise özetle “Allah'ın rızasına uygun bir şekilde yaşama çabası” şeklinde genel bir manada kullanılmıştır.⁸⁰ Cihad, Müslümanlara farz olup⁸¹ i'lây-ı kelimetullah maksadıyla yapılır⁸² ve bundan güdülen gâye, fitneye son vermek ve dini yalnızca Allaha has kılmaktır.⁸³ İslâm hukuk âlimlerinin daha ziyade kâfirlerle savaş yapmayı ifade eden cihada değinmiş olmaları, bu tür cihadın hukuki bir veçhesinin olması ve aynı zamanda bazı hukuki neticeler doğurması hasebiyledir. Nitekim klasik fıkıh kaynaklarında, savaş ve barış münasebetlerinin yanı sıra devletler hukukuna dair konuların yer aldığı bölümler “kitâbu'l-cihâd”⁸⁴ veya “kitâbu's-siyer”⁸⁵ başlıkları altında işlenmiştir. Bununla birlikte kişinin nefsiyle olan mücâhedesi şeklinde tezahür eden cihatla daha çok ehl-i tasavvuf alakadar olmuştur.⁸⁶ Kur'an'da Müslümanlara karşı savaş yapan kişilerle savaşılması ve bu kişilerin öldürülmesine dair ayetlerde⁸⁷ “katl” fiili zikredilirken cihad kavramını için “katl” kavramının değil “cihad” kavramının kullanılması cihadın savaştan başka anlamlara da gelebileceğini mümkün kılmaktadır.

İslâm'da savaş ya dış devletlerdeki kâfirlere karşı ya da iç isyanlardan dolayı isyancılara karşı yapılır ki en meşhur anlamıyla قتال “kitâl” denildiğinde bunlar anlaşılır. İsyancılara karşı girişilen savaş; meşru devlet başkanına karşı girişilen isyan hareketi/bağy ve bu isyancılara/bâğî karşı savaş; yol kesen eşkıyalara karşı yapılan savaş ve mürtedlere karşı yapılan savaş şeklinde tezahür eder.⁸⁸ Kur'an'da bu tür suçların cezası açıkça beyan edilmiş⁸⁹ ve isyanları bastırılıp ele geçirilmeden önce tövbe etmeleri durumunda bu cezaların kendilerinden sâkit olacağı ifade buyrulmuştur.⁹⁰ Bu hususların her birinin kendine has hükümleri klasik fıkıh doktrininde detaylı bir şekilde ele alınmıştır.⁹¹

⁷⁷ Tevbe, 9/111: يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ “... onlar, Allah yolunda savaşarak; öldürürler ve öldürülürler.”

⁷⁸ Bkz. Fuâd Abdülbâkî, *el-Mu'cemu'l-Müfehres*, s. 224-225.

⁷⁹ Mâide, 5/35; Tevbe, 9/41, 44, 81, 86.

⁸⁰ Ahmet Özel, “Cihad” md., *DİA*, İstanbul 1993, VII, s. 527.

⁸¹ Bakara, 2/216.

⁸² Muhammed Nâsır b. Abdurrahman el-Ca'vânî, *el-Kitâl fi'l-İslâm, Ahkâmuhu ve Teşriâtuhu, Dirâse Mukârane*, 1973, yy., s. 18.

⁸³ Bakara, 2/193; Enfâl, 8/39.

⁸⁴ Şâfiî, *el-Ümm*, IV, s. 167; Karâfi, *Zahîre*, III, s. 383; İbn Rüşd, *Bidâye*, II, s. 143; Merdâvî, Alâuddin Ebu'l-Hasen, *el-İnsâf fi Ma'rifeti'r-Râcih mine'l-Hilâf*, Dâr-u İhyâi't-Turâsi'l-Arabi, yy., ts., IV, s. 115; Buhûtî, *Keşşâfî'l-Kınâ*, I, s. 8.

⁸⁵ Bkz. Serahsî, *Mebûs*, X, s. 2; Kâsânî, *Bedâi'*, VII, s. 97; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, IV, s. 117; Şîrâzî, *Mühezzeb*, III, s. 265; Şîrbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, VI, s. 3.

⁸⁶ Özel, “Cihad” md., *DİA*, VII, s. 528.

⁸⁷ Bakara, 2/154, 190, 191; Nisâ, 4/74, 76; Tevbe, 9/5, 36, 39, 123; Saff, 61/4.

⁸⁸ Ca'vânî, *el-Kitâl fi'l-İslâm*, s. 113.

⁸⁹ Âyet-i Kerîmede bu kategoride değerlendirilen kişilere verilecek ceza olarak ilkin öldürülmeleri emredilmiştir. Bkz. Mâide, 5/33: “Allah ve Resûlüne karşı savaşanların ve yeryüzünde (hak) düzeni bozmaya çalışanların cezası ancak ya (acımadan) öldürülmeleri ya asılmaları yahut el ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi yahut da buldukları yerden sürülmeleridir. Bu onların dünyadaki rüsvaylığıdır. Onlar için ahirette de büyük azap vardır.”

⁹⁰ Mâide, 5/: 34.

⁹¹ Bkz. Karâfi, *Zahîre*, XII, s. 5; Kâsânî, *Bedâi'*, VII, s. 90, 140; Merğînânî, *el-Hidâye*, II, s. 375, 411; Şîrbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, V, s. 399, 497.

Mürtedlere karşı savaş yapıp onları öldürmeye gelince, bu husus İslâm Hukukunda “riddet” ile ilgili başlıklar altında ele alınır. Riddet, İslâm Dinine girdikten sonra bu dinden çıkmayı ve bu dine karşı gelmeyi ifade eder.⁹² Mürtedin hükmü ile ilgili detaylara girmeden Kur’ân-ı Kerim’de mürtedin kâfir olduğu, bütün amellerinin boşa gittiği ve cehennem ehli olduğu⁹³ zikredilir. Ayrıca mürtedin öldürülmesi gerektiği hususu, hadis-i şerifler⁹⁴ ve icma ile de sabittir. İslâm Hukukunda, zina yapan muhsan’ın öldürülmesi, kısas filinin icrası sonucu meydana gelen öldürmeler ile mürtedin öldürülmesi şeklinde gerçekleşen öldürmeler, bir hak gereği icra edildiği için “katl” olarak isimlendirilmemiştir. Bunun nedeni, bu fiilleri icra edenlere (yani recm ve kısas cezasını uygulamakla görevli memurun yanı sıra mürtedleri öldürenlere) kısas uygulanmamasıdır.⁹⁵ İlgili rivayet de bunu gerektirmektedir.⁹⁶ Ne var ki bu durumları “katl/kitâl” başlığı altında değerlendiren çalışmalar⁹⁷ mevzunun bir bütünlük içerisinde değerlendirilmesi açısından önem arz eder. Nihayetinde bu tür öldürmeler, biri tarafından başka birinin hayatının sona erdirilmesi olduğu için sözlük anlamı ile de uyum arz edeceğinden mezkûr hususları da burada zikretmek uygun olacaktır.

1.3.4. Allah Yolunda Öldürülme/Şehitlik

Aralarında intiharın da yer aldığı haksız yere öldürmelerin meşru olmadığı ve bu tür suçlara terettüp eden cezalara dair ayet ve hadisler yukarıda zikredilmişti.⁹⁸ Hadislerde “yedi mübikât/büyük günah” arasında, Allah’ın haram kıldığı bir canı haksız yere öldürmek⁹⁹ ve kendi canına kıymak yasaklanmıştır;¹⁰⁰ öldürenin de ölenin de cehennemlik olduğu ifade edilmiştir.¹⁰¹ Fakat mesele Allah’ın emri/rızası gereği öldürme veya öldürülme olunca mevzu, cehennemi gerektirecek büyük bir günah olmaktan çıkıp, Allah’ın rızasını celb edecek ve mükâfatı cennet olacak bir eyleme dönüşmektedir.

Allah yolunda öldürme/savaşma, “cihad” diye tarif edilirken; “şehitlik” diye ifade bulan Allah uğrunda öldürülme muhtelif ayetlerde zikredilmiştir.¹⁰² Geçtiği bu yerlerde de kelime itibariyle قتل ve türevleri kullanıldığı için bu tür öldürme ve öldürülmelerin de makâsıd

⁹² Udeh, *et-Teşrûl-Cinâtiyyü'l-İslâmî*, I, s. 661; Heyet, *el-Mu’cemu'l-Vasit*, s. 338; Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 257, 481.

⁹³ Bakara, 2/217.

⁹⁴ “Dinini değiştireni öldürünüz.” Bu ve benzer hadisler için bkz. Buhârî, *Cihad ve’s-Siyer*, 148; Tirmizî, *Hudûd*, 25; İbn Mâce, *Hudûd*, 2.

⁹⁵ İsmâil Şendî, *Katlu'l-Ğile (el-İğtiyâl) ve Mevkifu'l-Fıkhî'l-İslâmî minh, Dirâse Mukârane*, Filistin 2009, s. 7.

⁹⁶ Bu hadise göre Müslüman’ın kanı ancak zina eden muhsan/evli, cana karşılık can ve mürted kişinin öldürülmesi şeklinde üç şeyden birisi ile helal olur. Bkz. Buhârî, *Diyet*, 6; Müslim, *Kasâme*, 25; Ebû Dâvud, *Hudûd*, 1; Tirmizî, *Hudûd*, 15.

⁹⁷ Bkz. Ca’vânî, *el-Kitâl fi'l-İslâm*, s. 113.

⁹⁸ “Haksız Yere Katl/Adam Öldürme” başlığına bkz.

⁹⁹ Buhârî, *Vasâyâ*, 24; *Hudûd*, 46; Müslim, *İmân*, 38.

¹⁰⁰ Bkz. Buhârî, *Cenâiz*, 84; *Enbiya*, 50; *Cihad*, 182; *Tıb*, 56; Müslim, *Cenâiz*, 107; *İman*, 173, 175; Tirmizî, *Cenâiz*, 68; *Nesâi*, *Cenâiz*, 68.

¹⁰¹ “Öldüren de öldürülen de cehennemdedir.”, bkz. Müslim, *Kasâme*, 10; *Fiten*, 4, 18; İbn Mâce, *Fiten*, 11.

¹⁰² Bakara, 2/154: “Allah yolunda öldürülenlere «ölüler» demeyin. Bilakis onlar diridirler, lâkin siz anlayamazsınız.”, *Âl-i İmrân*, 3/157: “Eğer Allah yolunda öldürülür ya da ölürseniz, ...”, *Âl-i İmrân*, 3/169: “Allah yolunda öldürülenleri sakın ölü sanmayın. Bilakis onlar diridirler; ... Arkalarından gelecek ve henüz kendilerine katılmamış olan şehit kardeşlerine de hiçbir keder ve korku bulunmadığı müjdesinin sevincini duymaktadırlar.”, *Nisâ*, 4/74-75-76: “O halde, dünya hayatını ahiret karşılığında satanlar, Allah yolunda savaşsınlar. Kim Allah yolunda savaşır da öldürülür veya galip gelirse biz ona yakında büyük bir mükâfat vereceğiz.”, *Tevebe*, 9/111: “Allah müminlerden, mallarını ve canlarını, kendilerine (verilecek) cennet karşılığında satın almıştır. Çünkü onlar Allah yolunda savaşsınlar, öldürürler, ölürler.”, *Hac*, 22/58: “Allah yolunda hicret edip sonra öldürülen yahut ölenleri hiç şüphesiz Allah güzel bir rızıkla rızıklandıracaktır.”

açısından değerlendirilmesi kaçınılmaz olmuştur. Burada şehitlik hakkında kısa bir malumat verildikten sonra mevzunun makâsîd ile olan irtibatına geçilecektir.

Şehîd kelimesi Arapça شهيد “şehide” kökünden müştak olup شاهد “şâhid” kelimesiyle aynı anlama gelir. Fakat ism-i mefûl anlamındadır.¹⁰³ İstilahta ise şehîd, müşrikler tarafından öldürülen, harp meydanında yaralı bulunan veya Müslümanların zulüm yaparak öldürdüğü kimse olup bundan dolayı mirasçılara bir mal tazmin edilmesi gerekmeyen kişidir.¹⁰⁴ Dolayısıyla şehîd, Allah yolunda canını feda eden Müslümanları ifade eder.¹⁰⁵

شهيد Kelimesi ve türevleri Kur'an'da yüz altmış yerde geçmektedir.¹⁰⁶ Söz konusu bu yerlerde otuz beş yerde geçen şehîd¹⁰⁷ شَهِيدٌ kelimesinin çoğulu olan şuhedâ / الشُّهَدَاءُ , marife ve nekra olarak¹⁰⁸ yirmi yerde geçmektedir. Bunun yanı sıra, eş-şehâde¹⁰⁹ الشَّهَادَةُ gibi türevleri ile birlikte genelde bir hususta şahitlik/tanıklık yapma gibi anlamlarda kullanılmıştır. Bu kelimenin, geçtiği üç ayette¹¹⁰ canını Allah yolunda feda etmek suretiyle şehitlik mertebesini elde eden kimseleri ifade ettiği söylenmişse de¹¹¹ Kur'an'da bu hususun, yani “Allah yolunda öldürülme” anlamına gelen şehitliğin birazdan da izah edileceği üzere genelde قتل ve türevleri ile ifade edildiğini belirtmek gerekir. Hadislere bakıldığında ise شَهِيدٌ kelimesinin birçok yerde terim anlamıyla yani “Allah yolunda öldürülme” anlamında kullanıldığı görülür.¹¹²

Allah yolunda öldürülenlere neden şehit denildiği hususunda şu iki farklı bakış açısı geliştirilmiştir: Kelimenin sözlük ve terim anlamları arasındaki bağına, yani “görülen, tanıklık edilen” (meşhûd) manasına göre açıklayan âlimler, canını Allah yolunda feda eden birinin hemen cennet nimetlerine kavuşmasına Allah ve melekler tarafından şahitlik edilmesinden dolayı; “gören, tanıklık eden” (şâhid) anlamını esas alanlar ise Allah'ın vaad ettiği nimetleri hazır olarak görüp onlardan yararlandığı yahut kıyamet gününde kendisinden Hz. Peygamber'le birlikte geçmiş ümmetler hakkında şahitlik etmesi isteneceği için ona şehid dendiğini belirtirler.¹¹³ Bu görüşler mevcut olmakla birlikte Rasûlullah'ın özellikle Uhud savaşında Allah yolunda öldürülen ashâb için: “Ben onlar hakkında kıyamet günü şahit

¹⁰³ İbn Düreyd, Ebû Bekr Muhammed, *Cemheretu'l-Luğa*, thk. Remzi Münir Ba'lebekî, Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, Beyrut 1987, II, s. 653; III, s. 1248; Abdullah el-Kerimi el-Ömerî, *Ahkâmuş-Şehid fi'l-Fikhi'l-İslâmî*, Dâru'l-Beyâni'l-Hadise, Suudi Arabistan 2001, s. 12.

¹⁰⁴ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, I, s. 97.

¹⁰⁵ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 523.

¹⁰⁶ Bkz. Fuâd Abdalbâkî, *el-Mu'cemu'l-Müfehres*, s. 477-480.

¹⁰⁷ Geçtiği bazı yerler şunlardır: Bakara, 2/282; Âl-i İmrân, 3/98; Mâide, 5117; Enâm, 6/19; Yunus, 10/46; Hac, 22/17; Sebe, 34/47; Fussilet, 41/47, 53; Kaf, 50/37; Mücadele, 58/6; Buruc, 85/9.

¹⁰⁸ Bazıları şunlardır: Bakara, 2/133, 143, 282; Âl-i İmrân, 3/99, 140; Nisâ, 4/135; Mâide, 5/8, 44; Enâm, 6/144; Hac, 22/78; Nur, 24/4, 6, 13.

¹⁰⁹ Bakara, 2/283; Talak, 65/2.

¹¹⁰ Nisâ, 4/69; Zümer, 39/69; Hadid, 57/19.

¹¹¹ Fahrettin Atar, “Şehid” md., *DİA*, 2010, XXXVIII, s. 429.

¹¹² Bkz. Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah, *Sünenü'd-Dârimî*, thk. Hüseyin Selim Esed ed-Dârâni, Dâru'l-Muğni, Suudi Arabistan 2000, Cihad, 17, 18.

¹¹³ Atar, “Şehid” md., *DİA*, XXXVIII, s. 428.

olacağı.”¹¹⁴ dediği hadisinde veya bizzat شَهِيد kavramını kullandığı ifadelerinden¹¹⁵ hareketle bu kelimeyi, Allah yolunda öldürülen Müslümanlar için kullandığını söylemek mümkündür. Bu husus klasik fıkıh kaynaklarımızda “bâbu’ş-şehîd”¹¹⁶, “ahkâmu’ş-şehîd”¹¹⁷, “salâtu’l-cenâiz”¹¹⁸ gibi başlıklar altında ele alınmıştır. Şehîd mevzuu nihayetinde vücut bütünlüğünün ortadan kalkması, bir hayatın son bulması olduğundan cenâiz başlığı altında ele alınmıştır. Fakat burada hayat, diğer ölümlerden farklı olarak sona erdiğinden özel birtakım hükümleri ve klasik fıkıh literatürümüzde özel başlıklar altında ele alınmasını gerektirmiştir.

2. MAKÂSİD

Makâsıdu’ş-şerîa, “İslâm Hukukunda gâye probleminin ele alınıp işlendiği usûl-u fıkıh ilminin bir alt disiplini” olarak kabul edilebilir.¹¹⁹ Makâsıdı müstakil bir şekilde ele alıp bu teoriyi fıkıh usûlünden bağımsız olarak bir disiplin haline getiren İbn Âşûr (v. 1973) olmakla birlikte¹²⁰ fıkıh usûlünü makâsıd düşüncesi ile yeniden inşa eden kişi Şâtîbî’dir (v. 790).¹²¹

Hikmet-i teşrî’ ilmi olan Makâsıdu’ş-şerîa, Şâri’nin kullarının hem dünya hem de ahiret saadetlerini¹²² elde edebilmeleri için tayin ettiği hükümlerin hedef ve gâyelerini, esas, umde ve ilkelerini kavrama ilmini ifade eder.¹²³ Genel olarak dinin, özel olarak da ibadet ve hukuka dair dini hükümlerin gâyelerini ifade eden bu kavram “İslâm’ın getirdiği hükümlerin gâyeleri” şeklinde özetlenebilir.¹²⁴ Bazı ayetlerden hareketle maksadın/gâyenin, bizzat sebepleri hazırlanan şey olduğu da söylenmiştir.¹²⁵ Bu bağlamda Şâri’ mükelleften, mükellefin amelde bulunduğu andaki kastının, teşrî’ esnasındaki kendi kastına uygun düşmesini beklemektedir. Dolayısıyla şer’î yükümlülükler hususunda biri, kendisi için meşru kılınan şeyden başkasını aradığında şerîata muhalif davranmış olacaktır.¹²⁶

Makâsıdu’ş-şerîa kavramı özü itibariyle şunu ifade eder: İslâm’ın getirmiş olduğu hükümlerin asıl gâyesi, insanların maslahatlarına olan şeyleri gerçekleştirmektir. Bir diğer ifadeyle yararlı neticelerin elde edilip zararlı olanların da defîni sağlamaktır. Şer’î yükümlülükler aslında yaratılış hususunda gözetilen maksatları korumaya yöneliktir. İslâmî teşrî’inin temel gâyeleri, muhafazası hedeflenen faydaların önem derecesi bakımından üç

¹¹⁴ Buhârî, Cenâiz, 71.

¹¹⁵ Buhârî, Mezâlim ve’l-Ğasb, 34; Tıb, 29; Müslim, İmân, 48, 62; İmâre, 51.

¹¹⁶ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, I, s. 97; İbn Âbidîn, *Reddül-Muhtâr*, II, s. 252; Aynî, Ebû Muhammed b. Ahmed, Bedruddin, *el-Binâye Şerhu’l-Hidâye*, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut 2000, III, s. 263; Müzenî, İsmail b. Yahya, *Muhtasarul-Müzenî*, Dâru’l-Ma’rife, Beyrut 1990, VIII, s. 131; Cüveynî, Abdülmelik b. Abdullah, *Nihâyetu’l-Matlab fî Dirâyeti’l-Mezheb*, thk. Abdulazim Mahmud ed-Dîb, Dâru’l-Minhâc, yy., 2007, III, s. 35.

¹¹⁷ Kâsânî, *Bedâi’*, I, s. 320.

¹¹⁸ Haraşî, Ebû Abillâh Muhammed, *Şerh-u Muhtasar-ı Halîl*, Dâru’l-Fıkr, Beyrut, ts., II, s. 141.

¹¹⁹ Ali Pekcan, “Makâsıd Literatürüne Dair”, *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy. 11, 2008, s. 417.

¹²⁰ Pekcan, *Makâsıd Literatürüne Dair*, s. 426.

¹²¹ Abdurrahman Haçkalı, *Şâtîbî’de Makâsıd ve Fıkıh Usûlü, Makâsıdı Düşünce ve Delil Teorisine Katkıları*, Rağbet Yay., İstanbul 2010, s. 109.

¹²² Makâsıd açısından asıl önemli olan maksat, Şâri’nin daha başlangıçta Şeriatı koymadaki kastıdır ki bu maksat da Şeriatin her iki dünyada da kulların maslahatlarının temini için konulmuş olmasıdır. Bkz. Şâtîbî, *Muvâfakât*, II, s. 3.

¹²³ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 338.

¹²⁴ Ertuğrul Boynukalın, “Makâsıdu’ş-Şerîa”, md., *DİA*, Ankara 2003, XXVII, s. 423.

¹²⁵ Şâtîbî, *Muvâfakât*, I, s. 187.

¹²⁶ Şâtîbî, *Muvâfakât*, II, s. 332, 134.

aşamalı bir şekilde tasnif edilmiştir. Bunlar zarûriyyât, hâciyyât¹²⁷ ve tahsîniyyât¹²⁸ şeklinde¹²⁹ literatürdeki yerini almıştır.¹³⁰ Hâciyyât ve tahsîniyyât seviyesindeki maslahatlar, zarûrî maslahatların koruyucusu ve geliştiricisi olarak kabul edilirler.¹³¹ Zarûriyyât,¹³² en üst seviyedeki yararların, yani toplumun var olabilmesi, dirliği ve düzeni için vazgeçilmez temel hak ve değerlerdir ki bunlar, genel olan maksatlar arasında yer alan dinin, nefsin/canın, aklın, neslin/nesebin-ırzın ve malın korunması¹³³ şeklinde özetlenmiştir.¹³⁴ Söz konusu beş esas ilkeyi koruyan şeyler maslahat; ortadan kaldıran şeyler de mefsedettir. Öyle ki bu mefsedetlerin ortadan kaldırılması dahi maslahattır.¹³⁵ Dolayısıyla şerî hükümlerin genel gâyesi bu esasları korumaya matuftur. Korunması zorunlu olan bu beş esası, iyiliği emretme ve kötülüğü yasaklama prensibi içerisinde değerlendirmek mümkündür.¹³⁶ Sadece bu beş esasın “zarûri maslahatlar” veya “makâsîdu’ş-şerîa” diye anıldığı ifade edilmekle birlikte¹³⁷ bu kavramın ‘Allah’ın normları tayin etmedeki muradını ve hukuk düzeninden beklediği faydaları’ ifade ettiği şeklinde daha genel bir anlamı da mevcuttur.¹³⁸

Makâsîdu’ş-şerîa; Kur’ân ve Sünnetin doğru bir şekilde anlaşılıp yorumlanması, bu kaynaklardan hüküm çıkarma, çelişkili gibi görünen deliller arasında tercihte bulunabilme, hakkında nas bulunmayan konulardaki hukuki boşluğu doldurma faaliyetlerinde dikkate alınması gereken önemli bir husustur.¹³⁹ Maslahat-ı mürsele ile de sıkı bir ilişkisi olan makâsîd, bir içtihad faaliyeti olup “el-ictihâdu’l-mekâsîdî” veya “el-ictihâdu’l-gâî” diye de bilinmektedir.¹⁴⁰ Gazzâlî’ye (v. 505) göre maslahat, dinin maksatlarının/amaçlarının muhafazası, yani gerçekleştirilmesidir. Dinin maksadı ise yukarıda zikrettiğimiz beş esasın

¹²⁷ “Onsuz olmakla birlikte bir genişlik ve kolaylık sağladığı için ihtiyaç duyulan, bulunmadığı zaman genelde sıkıntı ve güçlükler sebep olan şeylerdir... Ancak bu sıkıntı ve güçlükler, zarûriyyâtın bulunmaması durumunda doğan ve genel maslahatlarda beklenti halinde bulunan yaygın fesad derecesine ulaşmazlar.” Bkz. Şâtîbî, *Muvâfakât*, II, s. 10.

¹²⁸ “Üstün ahlak anlayışına uygun bir davranış göstermeyi, sağduyu sahiplerinin hoş karşılamayacağı nahoş hallerden uzaklaşmayı temine yönelik şeylerdir.” Bkz. Şâtîbî, *Muvâfakât*, II, s. 10.

¹²⁹ Sistemin zarûriyyât, hâciyyât ve tahsîniyyât şeklinde bize kadar ulaşan formülün kurucusu Gazzâlî’dir. O, “Şifâu’l-Ğalîl” ve “Mustasfâ” adlı eserlerinde bu konuya geniş ve sistemli bir şekilde yer verir. Bkz. Pekcan, *Makâsîd Literatürüne Dair*, s. 420.

¹³⁰ Bu tasnif, maslahatın dereceleri olarak da gösterilmiştir. Ayrıca tahsîni, hâci için; hâci de zarûri için var olduğundan, asıl olan zarûri olmaktadır. Bkz. Şâtîbî, *Muvâfakât*, II, s. 7, 15; İbn Aşûr, Muhammed et-Tâhir, *Makâsîdu’ş-Şerîati’l-İslâmîyye*, thk. Muhammed el-Habib, Vizâretu’l-Evkâf, Katar 2004, II, s. 136-137; Ali Pekcan, “Hanefî Ekolünde Makâsîd Düşüncesi”, *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy., 9, 2007, s. 325-329.

¹³¹ Pekcan, *İslâm Hukuk Felsefesinde Makâsîdu’ş-Şerîa*, s. 268.

¹³² Zarûriyyât; temel ve korunması zorunlu olan maslahatlar olup hiçbir insan topluluğunun bunları ihmal etmesi söz konusu olamaz. İnsan türünün varlığını sürdürmesi bunların varlığı ile mümkündür. Bkz. Şâtîbî, *Muvâfakât*, II, s. 7; Pekcan, *Hanefî Ekolünde Makâsîd Düşüncesi*, s. 326.

¹³³ Bütün dinlerde/milletlerde bu beş esasın korunmasına riayet edilmiştir. Şâtîbî, *Muvâfakât*, II, s. 9.

¹³⁴ Zarûriyyâtı oluşturan bu değerler arasında bir teâruzun söz konusu olması durumunda hangisinin önceleneceği hususu tartışmalıdır. Bununla ilgili olarak bkz. Pekcan, *İslâm Hukuk Felsefesinde Makâsîdu’ş-Şerîa*, s. 249-257; *Hanefî Ekolünde Makâsîd Düşüncesi*, s. 329.

¹³⁵ Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed, *el-Mustasfâ*, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, thk. M. Abdusselâm eş-Şâfiî, yy., 1993, s. 174.

¹³⁶ Bkz. Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed, *Şifâu’l-Ğalîl fî Beyâni’ş-Şebih ve’l-Muhayyel ve Mesâliki’t-Ta’lûl*, thk. Hamdulkubeysi, Matbaatu’l-İrşâd, Bağdat 1971, s. 160; Şâtîbî, *Muvâfakât*, II, s. 8-9.

¹³⁷ Bkz. Ali Bardakoğlu, “Tabîi Hukuk Düşüncesi Açısından İslâm Hukukçularının İstihsan ve İstislah Görüşü”, *Makâsîd ve İctihâd, İslâm Hukuk Felsefesi Araştırmaları*, Yediveren, Konya 2002, s. 120.

¹³⁸ Bkz. Ahmet Yaman, “İslâm Hukuk İlmi Açısından Makâsîd İctihadının ya da Gâî/Teleolojik Yorum Yönteminin İlkeleri Üzerine”, *Makâsîd ve İctihâd*, Yediveren, Konya 2002, s. 159.

¹³⁹ Bkz. Boynukalın, “Makâsîdu’ş-Şerîa”, md., *DİA*, XXVII, s. 423-425; Abdurrahman Haçkalı, *İslâm Hukuk Tarihinde Gâyeci İctihat Metodunun Gelişimi*, Etüt Yay., İstanbul 2004, s. 22, 145-147; Abdurrahman Haçkalı, “İslâm Hukuk Metodolojisinde Gâyeci Yaklaşım: Gazzâlî’nin İctihat Anlayışında Maslahatın İşlevselliği”, *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, c. 13, sy. 3-4, 2000, s. 452, 455.

¹⁴⁰ Haçkalı, *Gâyeci İctihat Metodunun Gelişimi*, s. 20-21.

korunmasıdır.¹⁴¹ Burada katl konusunun zarûriyyât-ı hamse diye ifade edilen bu beş esas ile ilişkisi ele alınacak, fakat hâciyyât ve tahsiniyyât konuları detaylandırılmayacaktır.

Konunun makâsîd açısından ele alınmasının nedeni, aynı fiil hakkında gözetilecek amaçların farklılık arz edebilmesidir. Bundan dolayı bir fiilin işlenmesi durumunda o fiil, ondan fayda bekleyen kimseler için menfaat olacakken, işlenmesini istemeyen kimseler için de zarar sayılacaktır. Bu durumda çoğu zaman ihtilafların oluşması, Şeriatın şehvi arzu ve istekler doğrultusunda konulmasına imkân vermez. Şeriatın tam ve ahenk içerisinde yürürlükte olabilmesi için mükelleflerin garazlarına uymasına bakılmaksızın mutlak anlamda maslahatın esas alınması gerekecektir.¹⁴²

3. KATL-MAKÂSİD İLİŞKİSİ

3.1. Haksız Yere Adam Öldürme Yasağı-Makâsîd İlişkisi

Kişinin doğrudan kendi maslahatını içeren fiillere nisbetle, başkalarının maslahatlarının bulunduğu fiiller tekit edilerek talep edilmiştir. İlahi hikmet; sorumsuz ve başkalarına zarar verecek şekilde şahsi maslahatların sağlanması, mefsetlerin de defedilmesi çabalarına karşı dünyada ıslah edici ve caydırıcı önlemler (ceza vb.) alınmasını, ahirette de cehennem azabına çarptırılmasını gerektirmiştir. İnsan öldürme de bu kabildendir.¹⁴³ İleride de izah edileceği üzere haksız yere meydana gelen öldürmeler için tayin edilen kısas cezası, hayat ve vücut bütünlüğüne karşı söz konusu olabilecek tecavüzleri engellemek için konulmuştur.¹⁴⁴

Öncelikle meşru olan öldürmeleri, haksız yere meydana gelen öldürmelerden ayırmak gerekir. Şâtübî bu bağlamda, sebebin yapılmasının emredilmesi, müsebbebin de emredilmiş olmasını gerektirmeyeceği yönünde detay bir bilgi verir. Buna göre haksız yere insan öldürmeyi yasaklamak, ruhun çıkarılmasını da yasaklamak manasını gerektirmez. Nitekim elbiseyi ateşe atmayı yasaklamak, bizzat yakma işini yasaklamak manasını gerektirmez.¹⁴⁵ Dolayısıyla meşru öldürmeler bu hususun kapsamı dışında olacaktır.

Câri olan ilâhî âdet muvacehesinde müsebbepler, sebeplere bağlı kılındığı için bir sebebi işleyen mükelleflerin, müsebbebe dair kasıtlarının bulunup bulunmamasının bir önemi yoktur. Bundan dolayı sebebi işleyen kişinin doğrudan müsebbebi işlediği varsayılır. Her ne kadar bizim fiillerimizden olmasalar bile kesbimizin sebep olduğu fiiller de aynı şekilde bize nispet edilmektedir. Meşru olan veya olmayan tüm sebeplere nispetle durumun böyle olduğuna “Kim, bir cana kıymayan veya yeryüzünde bozgunculuk çıkarmayan bir nefsi öldürürse, bütün insanları öldürmüş gibi olur...”¹⁴⁶ ayeti ile “Zulmen öldürülen her insanın kanunun (günâhından) Âdem’in ilk oğluna da mutlaka bir pay ayrılır.”¹⁴⁷ hadisi gösterilebilir. Bu naslarda da görüleceği üzere sebeplerin işlenmesi, müsebbeplerin ortaya konulması mertebesinde olur. Dikkat edilirse bu örneklerde fayda yahut zararın oluşmasına sebep olan

¹⁴¹ Gazzâlî, *Mustasfâ*, s. 174; Haçkalı, *Gâyeci İctihat Metodunun Gelişimi*, s. 23-24.

¹⁴² Şâtübî, *Muvâfakât*, II, s. 39.

¹⁴³ Şâtübî, *Muvâfakât*, II, s. 183.

¹⁴⁴ Akşit, *İslâm Ceza Hukuku ve İnsani Esasları*, s. 152.

¹⁴⁵ Şâtübî, *Muvâfakât*, I, s. 186.

¹⁴⁶ Mâide, 5/32.

¹⁴⁷ Buhârî, *Enbiyâ*, 1.

müsebbepler, sebebi ortaya koyanın bir fiili değildir. Hal böyleyken, sebebi işleyen, onun müsebbebini gerektirecek şekilde işlemiştir. Ne var ki bazen sebebin müsebbebi gerektirecek şekilde işlenmiş olması genel anlamda ve tafsilatlı denilebilecek bir şekilde ve bilinçli olarak vuku bulur. Kimi zaman da tafsilatlı değil, yalnızca genel anlamda olur. Şöyle ki Allah'ın emrettiği şeyler, mutlaka yapıldıklarında kendilerinden dolayı ortaya çıkacak maslahatlardan dolayı emredilmiş; yasak kılınan şeyler de yapıldıklarında mefsedet gerektirecekleri için yasaklanmıştır. Bu bağlamda mükellef, aslında bir sebebe yeltendiğinde zımnen o sebebin altında yatan mefsedet ya da maslahatlara sebep olacağı şartını kabul etmiş olur. Mükellefin söz konusu sebebe terettüp edecek mefsedet, maslahat veya bunların miktarlarını bilmiyor olması onu bu konumdan çıkarmaz. Zira o şeyin emredilmesi, emredilen o şeyin yerine getirilmesinde Allah tarafından bilinen bir maslahatın bulunduğu ve bundan dolayı o şeyi emrettiği manasını içermektedir. Nehiy de böyledir. Çünkü nehyedilen şeyin yapılmasında Allah'ın bildiği bir mefsedet bulunduğu ve bundan dolayı o şeyin yasaklandığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla fail, detaylarını bilmese bile o sebebin ortaya çıkaracağı bütün maslahat ve mefsedetleri yüklenmiş, kabullenmiş olur.¹⁴⁸

İslâm'da dinin temel amaçlarının başında yer alan nefsin muhafazası ilkesinin bir neticesi olarak bir kimsenin, bir başkasını haksız yere öldürmesinin¹⁴⁹ yanı sıra bu gâye doğrultusunda kişinin kendini öldürmesi de kesin bir tarzda yasaklanmıştır.¹⁵⁰ Kur'ân'da öldürmeyi yasak kılan ayetler, söz konusu her iki durum için de mevzu bahistir. Öyle ki intihar eyleminin, başka birini öldürmekten daha ağır bir suç olduğu da ifade edilmiştir.¹⁵¹ İntihar ile ilgili doğrudan bir ayete rastlamak söz konusu olmasa da bir bütün olarak Kur'ân'a bakıldığında intihar suçunun İslâm'ın genel ruhuna aykırı olduğu¹⁵² ve şeriatın temel gâyeleriyle örtüşmediği açıkça görülür. İntiharın kendisinde, bir diğer ifadeyle yasaklanmasında bile korunması zarûri olan beş esastan biri olan nefsin korunması için bir tedbir söz konusudur.¹⁵³ İbn Âşûr, intihar gibi can bütünlüğünü sonlandıracak durumlardan uzak durulmasını her mükellefin bizzat yapma zorunluluğu olması ve bu alanda mükellefin bir payının olmaması hasebiyle “aynî aslî maslahat” olarak değerlendirmiştir.¹⁵⁴ Hastalıklardan korunma ve tedavi olmaya dair emir ve tavsiyeler¹⁵⁵ de yine hayatı koruma yönünde bir tedbir olarak anlaşılmalıdır.¹⁵⁶ Aksi takdirde kişinin kendini bile bile tehlikeye atması dahi söz konusu olabilir.

Mevzunun, maslahat ya da mefsedetın Şâri'in iltifatını gerektirecek şekilde ziyadeliğe ulaşması, yani birinin diğerine ağır basması açısından da ele alınmaya ihtiyacı vardır. Şöyle ki suç ve cinayetlerin önünü alabilmek amacıyla kâtilin öldürülmesinde biri mefsedet, diğeri maslahat olan iki durum söz konusudur ki öldürmek mefsedet, suç ve cinayetleri önlemek

¹⁴⁸ Şâtübî, *Muvâfakât*, I, s. 209-211.

¹⁴⁹ Bakara, 2/178; İsrâ, 17/33.

¹⁵⁰ Nisâ, 4/29.

¹⁵¹ Bkz. Mahmud Şeltut, *el-Fetâvâ, Dirâse li Müşkilâti'l-Âmme*, Kâhire 1983, s. 419-420.

¹⁵² Hökelekli, “İntihar” md., *DİA*, XXII, s. 351.

¹⁵³ Pekcan, *İslâm Hukuk Felsefesinde Makâsîdu's-Şeria*, s. 166, 168.

¹⁵⁴ Bkz. Tâhir b. Âşûr, *Makâsîdu's-Şeriatî'l-İslâmiyye*, II, s. 146.

¹⁵⁵ Bkz. Buhârî, Tıb, 30; Müslim, Selâm, 26, 32.

¹⁵⁶ Pekcan, *İslâm Hukuk Felsefesinde Makâsîdu's-Şeria*, s. 168.

ise maslahattır. Burada maslahat, mefsedete ağır bastığı için suç ve cinayetlerin önlenmesi için kâtil öldürülür.¹⁵⁷

Düşman orduları önlerine kadın, çocuk veya Müslüman esirleri birer siper olarak kullanarak İslâm beldesine saldırdıkları zaman kalkan edinilen Müslümanlar öldürülmedikleri takdirde düşman askerlerinin Müslümanları tümüyle yok edeceği anlaşıldığında siper edinilen Müslümanların öldürülmesi suretiyle diğer Müslümanların kurtarılması gerektiği¹⁵⁸ hususuna da burada yer vermek gerekir. Bilindiği üzere suçsuz yere kimsenin öldürülemediği konusunda özel birçok delil vardır. Bu anlamda söz konusu esirlerin bu delillerin kapsamına girdikleri düşünülebilir. Eğer bu Müslüman esirler sebebiyle düşmana mukâvemet gösterilmeyecek olursa, bütün Müslümanlar düşman eline düşecektir. Savaş terk edildiğinde bu kez de kâfirler Müslümanların başına musallat edilmiş olur ve böylece kâfirler ellerindeki esirler ile beraber ele geçirdikleri topraklardaki Müslümanları da öldüreceklerdir. Burada her iki durumda da esirler öldürüleceğine göre Müslümanların tamamını korumanın Şer'in amacına daha uygun olacağı söylenebilir. Dolayısıyla geneli korumak için bu siper edilen kişiler feda edilir. Bu maslahat için söz konusu olan vasıflar 'zarûrîlik', 'küllîlik' ve 'kesinlik'tir. Yani bu örnekte maslahatın zarûret derecesinde olduğu, bütün Müslümanları ilgilendirdiği ve kat'i olduğu görülmektedir.¹⁵⁹ Kudûri'de¹⁶⁰ de benzer ifadelerin yer aldığı bu hususta ilkin canın korunmasının esas olduğu anlaşılmaktadır. Zararın telafisi ve tamamen kaldırılması mümkünse genel olan zararın dikkate alınması öncelik arz edecektir. Yukarıdaki meselede kalkan edinilen kişilerin hakkının korunması ve öldürülmemesi, bütün Müslümanların öldürülmesine sebep olacak ve böylece siper edinilen Müslümanlar ile birlikte diğer Müslümanlar veya en azından ordunun tamamı zarar görmüş olacaktır. Böyle bir durumda zarar, her halükârda fertlere de dokunacaktır. Bundan dolayı sadece kalkan yapılan Müslümanların zarar görmesi göze alınacak; diğer Müslümanlar ya da ordu ise kurtarılmış olacaktır.¹⁶¹

Aynı maslahat, kâfirlerin kaledeki bir Müslümanı esir etmeleri için söz konusu değildir. Çünkü ortada sipere ateş etmeyi helal kılacak bir zaruret yoktur. O kaleye ihtiyaç da yoksa o kaleyi ele geçirmekten vaz geçilir. Zaten kalenin ele geçirileceği de kesin değildir. Aynı maslahat küllîlik vasfını taşımadığı için, bir gemide bulunan ve aralarından birini denize attıkları takdirde kurtulacak, aksi takdirde hep birlikte batacak olan bir topluluk için de

¹⁵⁷ Şâtübî, *Muvâfakât*, II, s. 29.

¹⁵⁸ Şâtübî, *Muvâfakât*, II, s. 352.

¹⁵⁹ Bkz. İzz b. Abdisselâm, Ebû Muhammed İzzü'd-din, *Kavâidu'l-Ahkâm fi Mesâlihi'l-Enâm*, Mektebetu'l-Kulliyeti'l-Ezheriyye, Kâhire 1991, I, s. 111; İbn Nüceym, Zeynuddin b. İbrahim, *el-Eşbâh ve'n-Nezâir*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1999, s. 75; Râzi, Ebû Abdillâh Muhammed, *el-Mahsûl*, thk. Taha Câbir, Müessesetu'r-Risâle, yy., 1997, VI, s. 163; Celâluddin es-Suyûtî, *el-Eşbâh ve'n-Nezâir*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1990, yy., s. 87; Mâverdî, Ebu'l-Hasen, *el-Ahkâmü's-Sultâniyye*, Dâru'l-Hadis, Kâhire, ts., s. 77-78; Haraşi, *Şerh-u Muhtasari Halil*, III, s. 114; Gazzâlî, *Mustasfâ*, s. 175-176; Zerkeşi, Ebû Abdillâh Bedruddin, *Bahru'l-Muhît fi Usûli'l-Fıkıh*, Dâru'l-Kutubi, yy., 1994, VIII, s. 87; Şevkânî, Muhammed b. Ali, *İrşâdu'l-Fuhûl ila Tahkiki'l-Hak min İlmi'l-Usûl*, thk. eş-Şeyh Ahmed İzv İnâye, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Dımeşk 1999, II, s. 185; Subhi Receb Mahmesânî, *Felsefetu't-Teşri' fi'l-İslâm*, Mektebetu'l-Keşşâf, Beyrut 1946, s. 147-148; Şenkîti, Muhammed el-Emin, *el-Mesâlihu'l-Mürsele*, el-Câmiatu'l-İslâmiyye, Medine 1410, s. 15; Yaman, *Makâsîd İctihadının İlkeleri*, s. 178; Haçkahlı, *İslâm Hukuk Metodolojisinde Gâyeci Yaklaşım*, s. 459.

¹⁶⁰ Aralarında esir Müslümanlar varsa kâfirler hedef alınarak atış yapılabilir. Bkz. Kudûri, *Ahmet b. Muhammed, Muhtasaru'l-Kudûri fi'l-Fıkhi'l-Hanefî*, thk. Kâmil Muhammed Uveyda, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, yy., 1997, s. 231.

¹⁶¹ Şâtübî, *Muvâfakât*, II, s. 352.

düşünülemez. Çünkü böyle bir olayda en kötü ihtimalle meydana gelecek birkaç ölüm vakası, Müslümanların tümünden yok edilmesi anlamını taşımaz. Öte taraftan gemidekilerden hangisinin denize atılacağını tayin için kur'a dışında muteber bir yöntem de yoktur. Açlıktan ölümün eşliğinde olan ve kur'a çekmek suretiyle kendi aralarında tayin ettikleri birini yemeleri durumunda kurtulmaları mümkün olan topluluklar açısından bakıldığında da yine küllilik vasfı bulunmadığı için buna da ruhsat verilemez.¹⁶²

Gâyeler karşılaştırıldığında kendisinden daha öncelikli ve kuvvetli olanı perdeleyen gâye dikkate alınmaz. Bir diğer ifadeyle daha kuvvetli, daha kesin ve daha zarûri olan maslahat başkalarına tercih edilir.¹⁶³ Zarûriyyât-ı hamsenin kendi içerisinde kuvvetliden daha az kuvvetliye doğru sıralanması hususunda usûlcüler arasında bir ittifak olmasa bile¹⁶⁴ genel eğilim dini, canı,¹⁶⁵ aklı, nesli ve malı korumak şeklinde bir sıralama yönündedir. Dolayısıyla dini korumaya yönelik olan makâsîd/maslahat, diğerlerine tercih edilir.¹⁶⁶

Mükellefler için mevzu bahis olan maslahatlar genelde zararlarla iç içe bulunduğu gibi mefsetler de bazı faydaları içerebilmektedir. Örneğin can güvenliği ve dokunulmazlığı esas olduğu için insanların her türlü saldırıdan korunması gerekir. Şayet mal pahasına da olsa canın ya da can pahasına da olsa malın muhafazası şeklinde bir durum tezahür ederse, malın heder olması göze alınacak ve böylece öncelik, insan hayatının kurtarılması olacaktır. Eğer dinin ihyası ile insanın kurtarılması karşı karşıya gelecek olursa, insanın ölmesi pahasına da olsa, dinin ihyasına öncelik verilecektir. Kâfirlere karşı yapılan cihad ve mürtetlerin öldürülmesi bu esasın birer yansımasıdır. Yine yukarıdaki örnekte de görüldüğü üzere birçok insanın hayatı ile bir insanın hayatı karşı karşıya geldiğinde, öncelik birçok insanın hayatını kurtarmak olacaktır. Yol kesicinin öldürülmesi de böyledir. Örneklerden de anlaşıldığı üzere maslahat ve mefsetler iç içedir. Bütün bunlarda önem arz eden durum, maslahatın yönünün nefislerin arzu ve hevesleri doğrultusunda olmamasıdır.¹⁶⁷ Bir mürtedin, bir kimseyi düşmanca duygularla öldürmesi durumunda kul hakkı, dini bir haktan daha öncelikli olduğundan bu mürtedin riddet sebebiyle değil de kısasen öldürüleceği ifade edilse bile

¹⁶² Bkz. Gazzâlî, *Şifâu'l-Ğalîl*, s. 247; *Mustasfâ*, s. 176; Şevkânî, *İrşâdu'l-Fuhûl*, II, s. 185; Zerkeşi, *Bahru'l-Muhîr*, VIII, s. 87; Subkî, Takîyyuddin Ebu'l-Hasen, *el-İbhâc fî Şerhi'l-Minhâc*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1995, III, s. 179.

¹⁶³ Bkz. İzz b. Abdisselâm, *el-Fevâid fî İhtisâri'l-Mekâsîd*, thk. İyâd Hâlid, Dâru'l-Fıkr, Dımeşk 1416, s. 45; İzz b. Abdisselâm, *Kavâid*, I, s. 40, 83, 87; İbnu'l-Kayyim el-Cevzî, *İ'lâmu'l-Muvakkîin an Rabbi'l-Âlemîn*, thk. M. Abdusselâm İbrahim, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1991, III, s. 217; Yaman, *Makâsîd İctihadının İlkeleri*, s. 182.

¹⁶⁴ Bu ihtilaf için bkz. Pekcan, *İslâm Hukuk Felsefesinde Makâsîdu's-Şerîa*, s. 258.

¹⁶⁵ Ahmet Yaman, şu gerekçeyle canı korumayı birinci sıraya koymuştur: Din, insan ve toplum içindir. Canlı ve sağlıklı organizmanın olmadığı bir yerde din, fonksiyonunu icra edemez. Bu bağlamda kelime-i küfür söylemek ile can vermek arasında kalan kişi canı korumayı önceler. Yaman'a göre canın korunmasının daha öncelikli olduğunun bir başka göstergesi de hukuk düzenince tayin edilen suçlar hariç, cana kastı meşru kılabilecek hiçbir durumun olmayışıdır. Diğer bütün mefset ve yasaklar zarûret hallerinde ihlal edilebildiği halde, derecesi ne olursa olsun bir başka insanı öldürmeyi mubah kılabilecek bir gerekçe bulunmamaktadır. (İzz b. Abdisselâm, *Kavâid*, I, s. 130) İnsanın kendisini din uğrunda feda edebilmesi, dinin gönüllerdeki yüce konumu ve esas itibarıyla sahibinin yaratıcımız olması onun, diğer bütün değerlere öncelenmesi gerektiğini ihsas edebilir. Fakat dinin her bir hükmünün ve hatta dinin bizzat kendisini benimseyerek ilan etmek demek olan kelime-i şehâdeti ikrarın, canın heba olması tehlikesi karşısında terki, canın önceliğini göstermektedir. Yine Yaman'a göre can kaybına yol açma özelliği taşımasına rağmen cihadın farz kılınması, dinin önce geldiğini göstermez. Çünkü cihad, literatürdeki genel kabulün ötesinde sadece dini korumayı amaçlayan bir vecibe değil; belki zarûri beş değer in tümünü birden koruma kalkanı altına alan bir olgudur. Detaylı bilgi için bkz. Yaman, *Makâsîd İctihadının İlkeleri*, s. 182-183.

¹⁶⁶ Gazzâlî, *Mustasfâ*, s. 174; Şâtîbî, *Muvâfakât*, II, s. 9; Tâhir b. Âşûr, *Makâsîdu's-Şerîati'l-İslâmiyye*, I, s. 12; II, s. 146; Pekcan, *İslâm Hukuk Felsefesinde Makâsîdu's-Şerîa*, s. 258.

¹⁶⁷ Şâtîbî, ayrıca menfaat/yarar ve zararların göreceli olduğunu, değişmez bir gerçeklik arz etmeyeceğini de ifade etmiştir. Bkz. Şâtîbî, *Muvâfakât*, II, s. 37-38; İzz b. Abdisselâm, *Kavâid*, I, s. 111-112.

burada söz konusu olan cezanın kul hakkından dolayı olduğu görüşünü doğru bulmayanlar da vardır. Bunlara göre bazı durumlarda nefis korunurken Allah hakları da söz konusu olabilmektedir. Örneğin insanın kendini öldürmesi veya ölüme götürecektir davranışlarda bulunması yasaklanmıştır. Ayrıca katl/öldürme konusunda kul hakkı ile Allah hakkı birlikte bulunmuştur. Bu durumda kısas, iki hakkı da yerine getirmiştir. Eğer yalnızca küfür sebebiyle öldürülürse, bu iki haktan biri yerine getirilmiş olur. Bu yüzden iki hakkın aynı anda korunması, birinin tek başına korunmasından daha evla olmuştur.¹⁶⁸

Maslahatın getirisi ile mefsedetin götürüsü eşit olduğu zaman maslahatta fedakârlıkta bulunarak mefsedetin giderilmesi sağlanır.¹⁶⁹ Örneğin bir kimse, bir başkasını öldürmediği takdirde öldürülmekle tehdit edilirse bu meselede canı koruma maslahatı ile masum birinin öldürülme mefsedeti eşit bir biçimde birleşmiş olur. Yine geminin ağırlığı sebebiyle batma ve yolcuların boğulması tehlikesiyle karşı karşıya kalındığında, bazı yolcuları denize atmak suretiyle hafifleyeceği için geminin kurtulacağı anlaşılırsa, gemide kalan kişilerin elde edecekleri hayat/yaşam maslahatı ile gemiden atılacak kişilerin karşılaşacağı ölüm mefsedeti eşit olarak karşı karşıya gelmiş olur. Her iki durumda da canların birbirine karşı herhangi bir önceliği olmayacağı için denize atma ve öldürme fiilleri işlenemez.¹⁷⁰

Fiillerin sonuçlarına bakmak da dinin gözettiği amaçlardandır. “Sonuçların dikkate alınmasının şer’an müteber ve kastedilmiş bir esas olması” diye ifade edilen gâi ilke; Kur’ân¹⁷¹ ve Sünnetin¹⁷² desteklediği bir ilke olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁷³ Genel olarak fiiller ya muhâlif (yasaklanmış olan türden) ya da muvâfık (izin verilen türden) olacağından müctehid, mükelleflerin yapmış olduğu bir fiile, bu fiilin sebep olacağı neticeleri göz önüne almadan fevri olarak hüküm vermemelidir.¹⁷⁴ Hz. Peygamber’in öldürülmeyi hak ettikleri halde tanıdığı münafıkları öldürtmekten kaçınması¹⁷⁵ bu konuyu aydınlayabilecek uygulamalarından biridir.¹⁷⁶

Şunu da ifade etmek gerekir ki ceninin öldürülmesinden dolayı “ğurre”¹⁷⁷ adı verilen diyet cezasının verilmesi¹⁷⁸ de korunması gereken beş esastan biri olan hayatın korunmasına matuf bir tedbirdir. Şöyle ki İslâm Hukukuna göre zarûret olmadıkça cenini düşürmek, kürtaj gibi muhtelif yöntemlerle cenini aldırma yasaklanmış ve bu eylemler cinayet ve insan hayatına yönelik kötü bir eylem olarak telakki edilmiştir.¹⁷⁹

¹⁶⁸ Bkz. Pekcan, *İslâm Hukuk Felsefesinde Makâsıdu’s-Şerîa*, s. 260-261.

¹⁶⁹ Bu husus, “*Def-i mefâsid celb-i menâfiden evladır.*” şeklinde formülleştirilmiştir. Mecelle, md. 30, Bkz. *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye*, Derleyen: Ali Himmet Berki, Ankara 1959, s. 11.

¹⁷⁰ Bkz. Gazzâlî, *Mustasfâ*, s. 176; İzz b. Abdisselâm, *Kavâid*, I, s. 134; Yaman, *Makâsid İctihadının İlkeleri*, s. 186-187.

¹⁷¹ Kehf, 18/79, 80, 82; Bakara, 2/179; En’âm, 6/108.

¹⁷² Buhârî, *Nikâh* 27; Ebû Dâvûd, *Hudud*, 4.

¹⁷³ Nasî Aslan, “İslam Hukukunda Makâsid/Gâi İlke Bağlamında Doğabilecek Zararlı Sonuçların Dikkate Alınması Esası”, *Turkish Studies*, Volume 13/3, Winter 2018, s. 83.

¹⁷⁴ Şâtîbî, *Muvâfakât*, IV, s. 140-141.

¹⁷⁵ Buhârî, *Menâkıb*, 8; Müslim, *Bir*, 63.

¹⁷⁶ Yaman, *Makâsid İctihadının İlkeleri*, s. 192-193.

¹⁷⁷ Hz. Peygamber gürreyi bir köle ya da cariyeye parası olarak tayin etmiştir. Bkz. Müslim, *Kasâme*, 11.

¹⁷⁸ Bkz. İbn Rüşd, *Bidâye*, IV, s. 198.

¹⁷⁹ Bkz. Pekcan, *İslâm Hukuk Felsefesinde Makâsıdu’s-Şerîa*, s. 169.

3.2. Hata ile Katl-Makâsîd İlişkisi

Hız. Peygamber'in ümmetinden hata/yanılma hükmünün kaldırıldığını gösteren deliller mevcuttur.¹⁸⁰ Sorumluluğun kaldırılması hükmünün taalluku hususunda bunun sadece ahiret âlemiyle mi ilgili olduğu yoksa her iki âlemi de kapsayıp kapsamadığı tartışılmıştır. Âlimler sorumluluğun mutlak olarak kaldırılmadığı hususunda hemfikirdirler.¹⁸¹ İnsanın en değerli vasfı olan hayatının korunması için hâciyyât seviyesinde zorunluluğa sahip olan bazı ihtiyaçlar karşılanmıştır. Bunlardan biri de hayatı ortadan kaldırmaya yönelik öldürme fiilinin hataen gerçekleşmesi durumunda mümin bir kölenin azad edilmesi ile birlikte ölenin yakınlarına diyet vermektir.¹⁸² Ayrıca diyet cezasının âkile'ye yüklenmesi¹⁸³ ve kısas gereken öldürmelerde öldürülenin yakınlarına affetme yetkisinin tanınması da böyledir.¹⁸⁴ Dolayısıyla hataen de olsa meydana gelen bu öldürmelere bağlanan söz konusu cezalar/kefaretlar yine hayatı korumaya matuftur.

3.3. Meşru Katl-Makâsîd İlişkisi

Yukarıda müstakil başlıklar altında kısas ile öldürme, zina yapan muhsanın öldürülmesi, Allah yolunda ölme ve öldürme/savaş gibi meşru birtakım gerekçeler ile birilerinin hayatına son vermenin helal olduğu durumlar zikredildi. Bu başlık altında mevzu bahis olan katl/öldürme türlerinin makâsîd ile olan irtibatına değinilecektir.

3.3.1. Kısas-Makâsîd İlişkisi

Cinâyât adı ile zikredilen suçlar, korunması istenilen şeyleri ortadan kaldırmaya yönelik fiillerdir. Genel olarak bu fiillere terettüp eden cezai hükümler (cinâyât) dinin, nefsin, aklın, malın ve neslin korunmasına yöneliktir. Dolayısıyla cezâî hükümlerin zarûriyyât-ı hamseyi korumaya yönelik olduğu söylenebilir. Ancak bu koruma, bunların ortadan kaldırılmalarına imkân vermeme ve böylece varlıklarının sürdürülmesini sağlama açısındandır. Bu duruma engel olacak ve söz konusu maslahatların ortadan kalkması durumunda onların telafisine yönelik önlemler alınmış ve gerekli hükümler getirilmiştir. Nefsin korunması için getirilen kısas ve diyet hükümleri bunlardandır.¹⁸⁵

Kısas ve had cezalarının tayin edilmesi ve cana arız olması muhtemel durumların yasaklanması, canın korunması ilkesini oluşturan esaslardandır.¹⁸⁶ Haksız yere meydana gelen öldürmeler için öngörülen kısas; hayata ve vücut bütünlüğüne karşı meydana gelebilecek tecavüzleri önlemek amacıyla vaz'edilmiş¹⁸⁷ ve bu cezanın uygulanabilmesi için birtakım şartlar aranmıştır.¹⁸⁸ Bu çalışma kapsamında ele alınması gereken şart ise mağdurla

¹⁸⁰ İlgili ayetler: Ahzab, 33/5: "... Hata ile yaptığınız bir işte size hiçbir günah yoktur. Fakat kasten yaptığınız şeylerde size günah vardır. Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir."; Bakara, 2/286: "Allah, bir kimseyi ancak gücünün yettiği şeyle yükümlü kılar. ... "Ey Rabbimiz! Unutur, ya da yanılırsak bizi sorumlu tutma!"; İlgili hadis: "Ümmetinden hata, unutma ve tehdit (ikrah/zor kullanma) altında yapılan şeyler (in hükmü) kaldırılmıştır." Bkz. İbn Mâce, Talâk, 16.

¹⁸¹ Şâtübî, *Muvâfakât*, II, s. 349.

¹⁸² Bkz. Pekcan, *İslâm Hukuk Felsefesinde Makâsîdu's-Şeria*, s. 165, 169.

¹⁸³ İbn Rüşd, *Bidâye*, IV, s. 195; Zuhaylî, Muhammed Mustafa, *el-Veciz fî Usûli'l-Fıkhi'l-İslâmî*, Dâru'l-Hayr, Dimeşk 2006, I, s. 119.

¹⁸⁴ Zuhaylî, *el-Veciz*, I, s. 119; Pekcan, *İslâm Hukuk Felsefesinde Makâsîdu's-Şeria*, s. 202.

¹⁸⁵ Şâtübî, *Muvâfakât*, II, s. 8-9.

¹⁸⁶ Bkz. Haçkalı, *Şâtübî'de Makâsîd ve Fıkîh Usûlü*, s. 94-95.

¹⁸⁷ Akşit, *İslâm Ceza Hukuku ve İnsani Esaslar*, s. 152.

¹⁸⁸ Bu şartlar için bkz. Dağcı, "Kısas" md., *DİA*, XXV, s. 490-493.

ilgili aranan ilk şarttır ki bu da mağdurun canının hukuken koruma altında olmasıdır. Kısasın makâsîd ile olan ilişkisi de yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere kısasla, hayatın ve vücut tamamîyetinin korunmasının hedeflenmesi ve kısas cezası ile yaşama hakkı hukuki olarak garanti altına alınan insanların, bu haklarını ihlal edebilecek haksız tecavüzlere karşı muhafazasının amaçlanmış olmasıdır.¹⁸⁹ Ayrıca öldürülen kadar öldürenin de hayatına değer verildiği için öldürülenin velisine bir yetki verilerek sulh mekanizması devreye sokulmak suretiyle¹⁹⁰ kısas ile güdülen gaye kısas yapılmadan elde edilmiş olacaktır.¹⁹¹

Hanefilerin de içinde bulunduğu İslâm hukukçularına göre, hükümler sadece kulların maslahatı için konulmuştur. Kısas ve diyetle birlikte içki, kazif/zina iftirası, zina ve hırsızlık gibi hadler, İslâm'ın muhafazasını esas aldığı beş temel değer olan din, can, akıl, ırz ve malın korunması ilkesinin önemli bir kısmını teşkil etmektedir. Klasik dönem İslâm hukukçularının ifadelerinden de anlaşıldığı üzere kısas ve diyet cezası, insan hayatını; şarap içme ve sarhoşluk için öngörülen ceza, aklı; zina ve kazf suçlarına uygulanacak cezalar, ırzı; hırsızlık suçuna verilecek ceza, malı; irtidât suçunun cezalandırılması, dini; hirâbe/eşkîya¹⁹² ve bağıy suçu için öngörülen cezalar da bu değerlerden birkaçını ve sonuçta kamu düzenini korumayı hedef alır. Bu sebeple gerek kısas ve diyet gerekse had cezaları, İslâm'ın kötülüğü önleyip iyiliği hâkim kılma ilke ve gayretinin bir parçasını teşkil eder.¹⁹³ İslâm hukukçularının büyük çoğunluğu kısasın, hayatın korunmasına dair en önemli müeyyide olduğu kanaatindedirler.¹⁹⁴ Hayatın korunmasından kasıt, fert ve toplum hayatına dair tehdit ve tehlikelere karşı gerekli tedbirlerin alınmasıdır. İbn Âşûr, İslâm hukukçularının büyük çoğunluğundan farklı olarak canı koruma ilkesinden kastın, canın kısas ile koruma altına alınmasından ibaret olmadığını kanaatindedir. Ona göre kısas, canı korumaya yönelik tedbirlerin en az etkili olanıdır. En etkili, veba gibi bulaşıcı hastalıklara karşı tedbir almada olduğu gibi cana yönelik tehlike henüz oluşmadan önce koruyucu tedbirler almaktır.¹⁹⁵

Zarûriyyât, hâciyyât ve tahsiniyyâtın bir de “mükemmilât” denilen tamamlayıcı unsurları vardır. Ne var ki bu unsurlar bulunmasa zarûrî, hâcî ve tahsînî olan asıllarda gözetilen asli hikmetler ihlale uğrayıp ortadan kalkmış olmazlar. Örneğin kısas, nefsin korunması gibi zarûrî bir aslı ifade ederken kısasta tarafların her yönden birbirlerine eşit olmaları/mümâselet tamamlayıcı unsur olmaktadır. Çünkü bu şekildeki bir hüküm için herhangi bir zarûret bulunmamakla birlikte buna aşırı bir ihtiyaç da gözükmemektedir. Aynı zamanda bu mükemmilât, kısas hükmünün hikmetini tamamlayıcı bir unsur olmaktadır.¹⁹⁶

¹⁸⁹ Bkz. Dağcı, “Kısas” md., *DİA*, XXV, s. 491.

¹⁹⁰ İsrâ, 17/33.

¹⁹¹ Akşit, *İslâm Ceza Hukuku ve İnsani Esasları*, s. 153.

¹⁹² Hirâbe, silahla yahut başka bir şekilde zor kullanarak yol kesip veya baskın yapıp mala ve cana tecavüz, kamu düzenini ve asayişini ihlal olarak anlaşılır. Klasik literatürde “katu't-tarik” diye de zikredilirken Türkçeye eşkıya olarak geçmiştir. Detaylı bilgi için bkz. Ali Bardakoğlu, “Eşkîya” md., *DİA*, İstanbul 1995, XI, s. 463.

¹⁹³ Bkz. Gazzâlî, *Mustasfâ*, s. 174; Şifâ'u'l-Ğalîl, s. 160; Bardakoğlu, “Had” md., *DİA*, XIV, s. 549; Pekcan, *Haneî Ekolünde Makâsîd Düşüncesi*, s. 333.

¹⁹⁴ Bkz. Cüveynî, Abdülmelik b. Abdullah, *el-Burhân fî Usûli'l-Fıkh*, thk. Salâh b. Muhammed, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1997, II, s. 79, 207; Gazzâlî, *Şifâ'u'l-Ğalîl*, s. 160; *Mustasfâ*, s. 174; İzz b. Abdisselâm, *Kavâid*, I, s. 192; Şâtîbî, *Muvâfakât*, II, s. 9; Şevkânî, *İrşâdu'l-Fuhûl*, II, s. 129, 180; Pekcan, *İslâm Hukuk Felsefesinde Makâsîdu's-Şerîa*, s. 166.

¹⁹⁵ Tâhir b. Âşûr, *Makâsîdu's-Şerîati'l-İslâmiyye*, II, s. 139; III, s. 237.

¹⁹⁶ “Çünkü daha aşağı durumda olan biri karşılığında daha üst durumda birinin öldürülmesi, asabiyet duygularını galeyana getirir ve kan davalarına neden olabilir. Bu durumda eşitliğin bulunmadığı zaman kısasa gidilmesi, kısıstan

Çünkü kısasın ifasında denklige riayet edilmesi; önleme ve intikam duygularını bastırmak için meşru kılınmıştır. Bu amaç da ancak “denk” ile gerçekleşebilir.¹⁹⁷ Ne var ki kısasta eşitliği gözetme hususu itibardan düşse de asıl kısas batıl olmamaktadır.¹⁹⁸ Bununla birlikte kısas cezasından kurtulabilmek için bir araya gelerek birini öldüren topluluğa kısas cezasının uygulanması da söz konusudur ki bunun da dayanağı yine maslahattır. Şöyle ki öldürülen kişi masum olup kasıtlı olarak öldürülmüştür. Bu durumda onun kanının yerde kalması, kısas ilkesinin ihlaline sebebiyet verecektir. Eğer bu vb. durumlarda kısasın uygulanma imkânının bulunmadığı anlaşılırsa, insanlar bu yolla adam öldürmeye kalkışacaklardır. Netice itibariyle topluluğun hepsi gerçek kâtil olamaz, gerçek kâtil bir kişidir diye sadece kısasen onun öldürülmesi doğru olmaz. Anlaşılacağı üzere bu cezalandırmanın nedeni de yine hayatın korunmasıdır.¹⁹⁹

Dikkate alındığı zaman aslın ortadan kalkmasına sebebiyet verecek olan tamamlayıcı unsurlar (mükemmilât), itibardan düşer. Örneğin canın korunması küllî bir asıl olup çok önemlidir. İnsanlığa yaraşır şekilde hareket etmeyi ifade eden mürüvvet ise tahsînidir, yani güzel bir şeydir. Pis ve iğrenç şeyler olan necasetler mürüvvetin korunması ve insanları üstün ahlak anlayışına ulaştırmak için haram kılınmışlardır. Buna rağmen eğer pis olan bir şeyin alınması suretiyle canın kurtarılması gibi bir zarûret ortaya çıkarsa, bu durumda o pis şeyin alınması öncelikli olarak gerekecektir. Zalim idarecilerle cihada katılmak da böyledir. Âlimler bunu caiz görmüşlerdir. Zira İmam Mâlik'in de dediği gibi eğer idareciler zalim diye cihad terk edilecek olsa bunun zararı bütün Müslümanlara dokunur.²⁰⁰ Cihad zarûri olduğu gibi cihadı idarecilerin yönetmesi de zarûridir. İdarecilerin adil olma vasıfları ise zarûri olan cihadın tamamlayıcı bir unsuru olmaktadır. Tamamlayıcı unsur, aslı ortadan kaldırmaya yönelik bir duruma girdiğinde itibardan düşer ve dikkate alınmazlar. Bu yüzdendir ki hadislerde²⁰¹ zalim idarecilerle de olsa cihada katılınması emredilmiştir.²⁰²

Maslahatları temin etmek için tayin edilen zarûriyyât, hâciyyât ve tahsiniyyâtın kapsamındaki bazı cüzi meselelerin bunlara dair hükümleri almaması yahut aldığı halde zarûriyyâttan olan kısas gibi cezalar, suçları önlemek için konulduğu halde bu gibi suçları devamlı işleyenlerin gözlenebilmesi örneğinden de anlaşılacağı gibi bunlardan gözetilen maslahatı gerçekleştirmemesi, bu esasların küllî ve genel oluş özelliklerini ortadan kaldırmaz.²⁰³

Şâtübî haksız yere meydana gelen öldürmelerin makâsîd ile ilişkisi hakkında sunduğu detayı, neticesi kısas olan öldürmeler için de zikreder. Bu doğrultuda Şâtübî, kısasta

beklenen “hayat” amacını gerçekleştirmez ve kısas öldürme olaylarını engelleyici olmaktan çıkar.” Bkz. Şâtübî, *Muvâfakât*, II, s. 11.

¹⁹⁷ Gazzâlî, *Mustasfâ*, s. 174.

¹⁹⁸ Pekcan, *İslâm Hukuk Felsefesinde Makâsîdu's-Şeria*, s. 237.

¹⁹⁹ Şâtübî, İbrahim b. Mûsâ, *el-İtisâm*, thk. Selim b. İd, I-II, Dâr-u İbni Affan, Suudi Arabistan 1992, II, s. 623-624.

²⁰⁰ Şâtübî, *Muvâfakât*, II, s. 13-14.

²⁰¹ Ebû Dâvûd, *Cihâd*, 33, *Salât*, 62.

²⁰² Şâtübî, *Muvâfakât*, II, s. 13-14.

²⁰³ Şâtübî, *Muvâfakât*, II, s. 49.

öldürmeyi emretmenin, ruhun çıkarılmasını emretme manasını istilzam etmeyeceği kanaatindedir.²⁰⁴

3.3.2. Recm-Makâsıd İlişkisi

İslâm'da neslin korunması için zina yasaklanmış; fercler (ırz ve namuslar), hadler ile korunmuştur.²⁰⁵ İslâm'ın gözettiği amaçlardan biri de sağlıklı bir toplum yapısının oluşturulup nesillerin korunmasıdır. Bu açıdan Kur'ân²⁰⁶ fuhuş ve fuhşa götüren bütün davranışları zinaya yaklaştıran tutumlar olarak haram kılmıştır.²⁰⁷ Dolayısıyla recm cezasındaki gâyenin, öncelikle zarûriyyât-ı hamseden olan neslin korunması²⁰⁸ ile, tâli olarak da dinin korunması ile alakalı olduğu anlaşılmaktadır. Zira böyle bir ceza ile hem zinanın önüne geçileceği için meydana temiz soylar gelebilecek, soylar bilinmezlikten hâli olacak hem de zina yapmanın haramlığından ileri gelen dini bir emir ihya edilecek ve böylece din korunmuş olacaktır.

İslâm'da korunması amaçlanan hayat, hukuk nazarında dokunulmazlığı olan hayattır ki buna hayatın dokunulmazlığı anlamında "ma'sûmiyyetu'd-dem" denilir. Dolayısıyla neslin korunması, canın korunmasından daha alt sırada olduğu halde muhsan/evli zâninin recm edilmek suretiyle cezalandırılması öngörülmüştür.²⁰⁹ Hatta bu gâyenin tahakkuku için muhsan olmayanların dahi recm ile cezalandırılmasından söz edilmiştir.²¹⁰

3.3.3. Allah Yolunda Öldürme/Savaş/Cihad-Makâsıd İlişkisi

İslâm teşri'inin ana gâyelerinden olduğu ifade edilen zarûriyyâttan olan dinin korunmasına örnek olarak cihad ve saptırıcı kâfirin öldürülmesi gösterilmiştir.²¹¹ İslâm toplumunun üyeleri, kendilerinin can ve mal güvenliğini korumak amacıyla cihad etmeleri icap ederse, savaşa herkesin değil sadece bu işle görevli kimselerin katılması gerekir.²¹² Herkesin bu işte görev alması, toplumun mevcut tüm maslahatlarını ortadan kaldıracaktır.²¹³ Dinin korunması, cihadın vacip olması ve bidatlerin çığırkanlığını yapan kimselerin cezalandırılması ile olur. Hanefilere göre cihadın vucûbiyeti sırf küfür sebebiyle değil; onların bize karşı mütecaviz / harp halinde olmaları sebebiyledir. Bundan dolayıdır ki zımmî ve müste'menler ile savaşılmaz; kadınlar ve rahipler öldürülmez. Zira Müslümanın öldürülmesine ve onun dini konusunda fitneye düşmesine sebebiyet verecek olan kâfirlerle harp hali sürüp giderken dinin tam olarak korunmasından söz edilemez.²¹⁴

²⁰⁴ Şâtîbî, *Muvâfakât*, I, s. 186.

²⁰⁵ Cüveynî, *Burhân*, II, s. 179; Pekcan, *İslâm Hukuk Felsefesinde Makâsıdu's-Şerîa*, s. 176-177.

²⁰⁶ İsrâ, 17/32.

²⁰⁷ Nebî Bozkurt, "Fuhuş" md., *DİA*, İstanbul 1996, XIII, s. 212.

²⁰⁸ Şâtîbî, *Muvâfakât*, II, s. 9.

²⁰⁹ Tâhir b. Âşûr, *Makâsıdu's-Şerîati'l-İslâmiyye*, III, s. 237.

²¹⁰ Bkz. İzz b. Abdisselâm, *Kavâid*, I, s. 106.

²¹¹ Bkz. Gazzâlî, *Mustasfâ*, s. 174; Pekcan, *Hanefti Ekolünde Makâsıd Düşüncesi*, s. 329.

²¹² Bkz. Tevbe, 9/122.

²¹³ Kudûrî, *Muhtasar*, s. 231-232; Pekcan, *Hanefti Ekolünde Makâsıd Düşüncesi*, s. 335.

²¹⁴ Bkz. Şâtîbî, *Muvâfakât*, II, s. 8.

Başta Gazzâlî²¹⁵ olmak üzere Râzî, (v. 606)²¹⁶ Âmidî (v. 631)²¹⁷ ve Karafî (v. 684)²¹⁸ gibi bazı usûlcüler cihadın farz kılınmasını, ehl-i harb ve mürtedlerle savaşılmasını, kendi bidatlerine çağırın zındık ve bidatçilerin bertaraf edilmesini dinin korunmasına örnek vermişlerdir.²¹⁹ Ne var ki Hanefilere göre cihadın vacip oluşunun sebebi mücerred küfür değil; Müslümanlara yönelik tecavüz ve saldırdır. Bu yüzdendir ki savaş sırasında rahipler ve kadınlar öldürülmez, kendilerinden cizye alınır.²²⁰ Dinin ve canın korunması birbiriyle teâruz ettiği zaman hangisinin tercih edileceği hakkında ihtilaf olsa da dinin daha öncelikli olduğu hususunun ağır bastığı söylenebilir.²²¹

3.3.4. Şehitlik-Makâsıd İlişkisi

Bu başlık altında şehitlikle ilgili iki husus dikkatleri çekmektedir. Bunların ilki, dinin korunması zarûretinin bir gereği olarak cihad emrini yerine getirip Allah yolunda öldürülmeyi ifade eden hakiki şehitlik durumu; diğeri ise İslâm Dininde, korunması amaçlanan beş esastan bazılarını korumaktan kaynaklanan ölümlerin hakikaten değil de hükmen şehitlik sayılması durumudur. Her iki hususun da ayrı ayrı makâsıd ile irtibatı gözlenmektedir.

Korunması dinin amaçları arasında yer alan can, mal ve namus uğruna ölenlerin şehîd olarak nitelendirilmesi, bu hususlara dinimizde ne kadar önem verildiğini göstermektedir.²²²

Şehitliğin intihar açısından da değerlendirilmesi gerekir. Zira intiharda kişinin kendini bile bile tehlikeye atmaması gerektiğini emreden ayet²²³ ile kişinin kendini öldürmesini yasaklayan ayete²²⁴ muhalefet vardır. Bu husus harpte söz konusu olan şehitlikte de mevzu bahistir. Yani Allah rızası için harbe iştirak eden biri öleceğini bile bile kendi canını tehlikeye atmış ve kendi canının sona ermesine sebep olmuştur. Ne var ki durum böyle olsa bile canın korunması esas olduğu için intihar haram kılınırken²²⁵ Allah'ın dininin yüceltilmesi ve dinin korunması²²⁶ zarûri olduğu için harpte savaşıp gerekirse canını vermeye teşvik edilmiş ve böylece şehâdet kapıları aralanmıştır. Neticede söz konusu fiil haram olmaktan çıkmış ve bir emir hüviyetini kazanmıştır.

²¹⁵ Gazzâlî, *Mustasfâ*, s. 174.

²¹⁶ Râzî, "Allah'a ve ahiret gününe inanmayanlara karşı savaşın." (Tevbe, 9/29) ayetini delil olarak göstermiştir. Bkz. Râzî, *Mahsûl*, V, s. 160.

²¹⁷ Âmidî, Ebu'l-Hasen Seyyidu'd-Din, *el-İhkâm fî Usûli'l-Ahkâm*, thk. Abdurrezzâk Afifî, el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut ts., III, s. 274.

²¹⁸ Karafî, Ebu'l-Abbâs Şihâbuddîn, *Şerh-u Tenkîhi'l-Fusûl*, thk. Taha Abdurraûf, Şeriketu't-Tibâati'l-Fenniyye, yy., 1973, s. 393.

²¹⁹ Pekcan, *İslâm Hukuk Felsefesinde Makâsıdu's-Şerîa*, s. 160.

²²⁰ Emîr Pâdişâh, Muhammed Emîn, *Teysîru't-Tahrîr*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1983, III, s. 306; İbn Emîri'l-Hâc, Ebû Abdillâh Şemsuddîn, *et-Tahrîr ve't-Tahrîr*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, yy., 1983, III, s. 144.

²²¹ Pekcan, *İslâm Hukuk Felsefesinde Makâsıdu's-Şerîa*, s. 262.

²²² H. Yunus Apaydın, "Namaz", *İlmihal I*, İslam, İstanbul, 1998, s. 377; Bayram Demir, "İslâm Hukukçularının Şehidlerin Yıkınması Ve Üzerlerine Namaz Kılınmasıyla İlgili Farklı Yaklaşımları", *Ekev Akademi Dergisi*, Yıl: 20, sy. 66, Erzurum 2016, s. 148.

²²³ Bakara, 2/195.

²²⁴ Nisa, 4/29.

²²⁵ Her ne kadar İslâm dini gibi şehitliği kutsal gören dinler tarafından kabul görmese bile muhtelif dinler tarafından "inanç veya yüce bir amaç uğruna kişinin kahramanca kendi hayatına son vermesi" diye ifade edilen dini intihar, kutsal/onurlu bir ölüm olarak değerlendirilmiştir. Bkz. Salime Leyla Gürkan, "Şehid" md., *DİA*, 2010, XXXVIII, s. 431; Hökelekli, "İntihar" md., *DİA*, XXII, s. 351.

²²⁶ Zaten ilgili hadislerde de dünyevi amaçla olmayıp yalnız Allah'ın dininin yüceltilmesi için canını feda edenler şehid sayılmıştır. Bkz. Buhârî, Cihâd, 15; Müslim, İmâre, 42, 43; Nesâî, Cihâd, 21; İbn Mâce, Cihâd, 13. Aksi takdirde (münafık olduğu halde Müslümanların safında yer alan ve düşman tarafından öldürülenler, savaştan kaçarken, riya veya ganimet elde etme gibi) dünyevi amaçlarla savaşıp öldürülenler sadece dünya hükümleri bakımından şehit sayılacaktır. Bkz. İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, II, s. 252. Ne var ki iç yüzlerini yalnız Allah'ın bildiği bu kişilere dış görünüşleri dikkate alınarak şehid muamelesi yapılır. Atar, "Şehid" md., *DİA*, XXXVIII, s. 430.

Sahabe-i Kirâm'ın da bazı uygulamaları, bile bile kendini tehlikeye atmanın yasaklandığı bir intihar örneği olmaktan çıkıp Şâri'in maksatları doğrultusunda sevaba dönüşen bir tür isâr hüviyetine bürünmüştür. Örneğin Ebû Talha'nın Uhud günü kendisini Hz. Peygamber'e kalkan yapması ve Hz. Peygamber insanları görmek için başını uzattığında: *"Bakma ya Rasulallah! İnsanların attıkları oklardan biri sana isabet edebilir. Canım sana feda olsun."*²²⁷ demesi böyledir. Bu örnek Hz. Peygamber'in davranışlarında da mevcuttur. Zira kendisi savaşlarda düşmana en yakın kimse olurdu. Bir gece Ebû Talha'ya ait çıplak bir at üzerinde kılıcını kuşanmış, düşmanla ilgili malumatın mahiyetini öğrenmek istemiştir²²⁸ ki bu da kendi canını feda etmek isteyen birinin davranışıdır. Hz. Ali'nin hicret günü müşriklerin Hz. Peygamberi öldürmeye azmettikleri bir anda onun yatağında yatması²²⁹ da böyledir.²³⁰

SONUÇ

İslâm Hukukunda "katl" kavramı, bir kimsenin hukuken can dokunulmazlığı bulunan bir şahsın ölümüne yol açacak bir davranışta bulunmasını ifade ettiği gibi adam öldürme, irtidât, eşkıyalık ve muhsan'ın zinası gibi ağır suçları işleyen kişiler için tayin edilen ölüm cezaları şeklinde de tarif edilmiştir. Ne var ki bazı suç türlerinde ceza olarak tatbik edilen öldürmeler recm, kısas ve siyaset gibi özel isimlerle anıldığından bu kavramlarda katl kelimesinin ön plana çıkmadığı görülür. Neticede haksız yere meydana gelen öldürmeler ile bir hak gereği icra edilen öldürmelerin katl olarak değerlendirildiğini ifade etmek gerekir. Şâri'in hükümleri koymadaki maksatlarının daha iyi anlaşılabilmesi için "katl" kavramının bu şekilde izahı daha uygun olacaktır. Nitekim muhtelif ayetlerde Allah yolunda öldürme, savaş/çihad ve öldürülme/şehitlik durumları için "katl" kelimesi ve türevlerinin kullanılması bunu mümkün kılmaktadır. Söz konusu bütün öldürmelerde "katl" kavramı ile ilintili olarak "birinin hayatının sona erdirilmesi" söz konusu olsa bile Şâri' bu tür öldürmelerin her birine aynı hükmü bağlamamıştır. Bu bağlamda aynı öldürme fiili kimileri için yasaklanıp bu fiile bir ceza tayin edilirken kimileri için bu fiil mubah görülmüş ve övülmüştür.

Fiziki neticeleri itibariyle aynı olan iki fiilin hukuki neticelerinin birbirinden tamamen farklılık arz etmesinin ancak makâsıd ile izah edilebileceği anlaşılmaktadır. Örneğin neticesi ölüm olan kısasta iki öldürme söz konusu olup birinci öldürme, canı hukuken koruma altında olan birinin öldürülmesi; ikincisi ise böyle bir öldürme fiiline kısas cezasının, yani bu suçu işleyene aynı fiil olan ikinci bir öldürme hükmünün bağlanması ve uygulanmasıdır. Dolayısıyla bu ikinci öldürme ile birincideki öldürmenin fiziki neticeleri aynı olacaktır. Fakat birincisi zulüm kabul edilip kınanacak; ikinci öldürme ise bir hak gereği icra edilecektir. İşte bu ikinci öldürme hükmündeki asıl gâyenin ne olduğu önem arz etmektedir ki bu hususta Şâri'in; "hayatı ve vücut bütünlüğünü muhafaza etmeyi amaçlayan" kısas cezası ile "hayat hakkı hukuken teminat altına alınan insanların bu haklarını ihlal eden haksız tecavüzlere

²²⁷ Buhârî, Menâkibu'l-Ensâr, 18; Meğâzi, 18; Müslim, Cihâd, 136.

²²⁸ Buhârî, Cihâd, 82.

²²⁹ İbn Hişâm, Abdülmelik b. Hişâm, *es-Siretu'n-Nebeviyye*, thk. Taha Abdurraûf Sa'd, Şeriketu't-Tibâeti'l-Fenniyye, yy., ts., II, s. 92; İbn Sa'd, Ebû Abdillâh, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, thk. Muhammed Abdulkâdir, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1990, I, 176; Belâzurî, Ahmed b. Yahya, *Ensâbu'l-Eşraf*, thk. Süheyl Zekkâr, Riyâz Zirikli, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1996, I, 260.

²³⁰ Şâtîbî, *Muvâfakât*, II, s. 358.

karşı korunmasını” amaçladığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla buradaki maksat, zarûri olarak korunması gereken beş esastan biri olan canın korunmasıdır. Kişinin kendi canını katletmesi diye ifade edilen intihar da bu bağlamda değerlendirilmelidir. Tüm bunlar İslâm’ın, kötülüğü önleyip iyiliği hâkim kılma ilke ve gayretinin bir parçasını teşkil etmektedir. Yine recm cezasına bakıldığında korunması zorunlu olan esaslardan biri olan neslin korunması ve böylece sağlıklı bir toplum yapısının oluşturulma gâyesinin güdüldüğü görülecektir.

Bir başka açıdan bakıldığında Allah yolunda meydana gelen öldürme ve öldürülme fiillerinin teşvik edilip övülmesindeki gâyenin ise dinin korunması zarûretinin bir gereği olduğu anlaşılmaktadır. Aynı zamanda bu tür öldürmelerde İslâm toplumunun üyelerinin kendi din, can, ırz ve mal güvenliklerini korumak amacıyla cihad etmelerinin icap ettiği sonucu da ortaya çıkar. Maksat bu olunca, bu uğurda kişinin öleceğini bildiği halde savaşması, kişinin kendini bile bile tehlikeye atması olarak değerlendirilmemiştir. Tüm bunlardan hareketle muhtelif katl türlerinin, Şâri’in hüküm koymadaki maksatlarıyla olan irtibatından dolayı farklı hükümler aldığı söylemek mümkündür.

Kaynaklar

- Abdulbâkî, Muhammed Fuâd, *Mu’cemu’l-Müfehres li Elfâzi’l-Kur’âni’l-Kerîm*, Dâru’l-Hadis, Kâhire 2007.
- Akşit, Cevat, *İslâm Ceza Hukuku ve İnsani Esasları*, Gâye Vakfı Yay., İstanbul 2004.
- Âmidî, Ebu’l-Hasen Seyyidu’d-Din, *el-İhkâm fî Usûli’l-Ahkâm*, I-IV, thk. Abdurrezzâk Afifi, el-Mektebu’l-İslâmî, Beyrut ts.
- Apaydın, H. Yunus, “Hata” md., *DİA*, XVI, İstanbul 1997, (437-442).
- Apaydın, H. Yunus, “Namaz”, *İlmihal I*, İsam, İstanbul, 1998.
- Aslan, Nasi, “İslam Hukukunda Makâsîd/Gâî İlke Bağlamında Doğabilecek Zararlı Sonuçların Dikkate Alınması Esası”, *Turkish Studies*, Volume 13/3, Winter 2018, p. 79-90.
- Atar, Fahrettin, “Şehîd” md., *DİA*, XXXVIII, 2010, (428-431).
- Aynî, Ebû Muhammed b. Ahmed b. Musa b. Ahmed b. Hüseyin el-Ğitâbî Bedruddin, *el-Binâye Şerhu’l-Hidâye*, I-XIII, (1. Baskı), Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut 2000.
- Bâbertî, Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd, *el-İnâye Şerhu’l-Hidâye*, Dâru’l-Fikr, yy., ts.
- Bardakoğlu, Ali, “Eşkiya” md., *DİA*, XI, İstanbul 1995 (463-466).
- Bardakoğlu, Ali, “Had” md., *DİA*, XIV, İstanbul 1996, (547-551).
- Bardakoğlu, Ali, “Katil” md., *DİA*, XXV, Ankara 2002, (45-48).
- Bardakoğlu, Ali, “Tabîi Hukuk Düşüncesi Açısından İslâm Hukukçularının İstihsan ve İstislah Görüşü”, *Makâsîd ve İctihâd, İslâm Hukuk Felsefesi Araştırmaları*, (Haz. Ahmet Yaman) 1. Baskı, Yediveren, Konya 2002.
- Belâzurî, Ahmed b. Yahya b. Câbir, *Ensâbu’l-Eşrâf*, (I-XIII), 1. Baskı, thk. Süheyl Zekkâr, Riyâz Zirikli, Dâru’l-Fikr, Beyrut 1996.
- Bereketî, Muhammed Umeym el-İhsan el-Müceddidî, *et-Ta’rifâtu’l-Fıkhiyye*, (1. Baskı), Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, yy.

- Berki, Ali Himmet (Derleyen), *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye*, Ankara 1959.
- Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali b. Musa el-Hüsrevcirdî el-Horasânî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, I-X, (3. Baskı), thk. Muhammed Abdulkadir Atâ, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 2003.
- Boynukalın, Ertuğrul, "Makâsidü's-Şerîa", md., *DİA*, XXVII, Ankara 2003, (423-427).
- Bozkurt, Nebi, "Fuhuş" md., *DİA*, XIII, İstanbul 1996, (211-214).
- Buhârî, Muhammed b. İsmail, *Sahîhu'l-Buhârî*, I-VIII, Çağrı Yay., İstanbul 1992.
- Buhûti, Mansur b. Yunus b. Salahaddin İbn Hasen b. İdris, *Keşşâfü'l-Kinâ' an Metni'l-İknâ'*, I-IV, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1982.
- Ca'vânî, Muhammed Nâsır b. Abdurrahman, *el-Kitâb fi'l-İslâm, Ahkâmuhu ve Teşrîâtuhu, Dirâse Mukârane*, (2. Baskı), 1973, yy.
- Celâluddin es-Suyûtî, Abdurrahman b. Ebî Bekr, *el-Eşbâh ve'n-Nezâir*, 1. Baskı, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1990.
- Cessâs, Ahmed b. Ali Ebû Bekr er-Râzî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, I-V, thk. Muhammed Sadık el-Kamhâvî, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut 1405.
- Cüveynî, Abdulmelik b. Abdullah b. Yusuf, *el-Burhân fî Usûli'l-Fıkh*, 1. Baskı, thk. Salâh b. Muhammed b. Uveyda, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1997.
- Cüveynî, Abdulmelik b. Abdullah b. Yusuf, *Nihâyetü'l-Matlab fî Dirâyeti'l-Mezheb*, 1. Baskı, thk. Abdulazim Mahmud ed-Dîb, Dâru'l-Minhâc, yy., 2007.
- Dağcı, Şamil, "Kıyas" md., *DİA*, XXV, Ankara 2002, (488-495).
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman, *Sünenü'd-Dârimî*, thk. Hüseyin Selim Esed ed-Dârânî, Dâru'l-Muğnî, Suudi Arabistan 2000.
- Demir, Bayram, "İslâm Hukukçularının Şehidlerin Yıkanması Ve Üzerlerine Namaz Kılınmasıyla İlgili Farklı Yaklaşımları", *Ekev Akademi Dergisi*, Yıl: 20, sy. 66, Erzurum 2016.
- Desûkî, Muhammed b. Ahmed, *Hâşiyetu'd-Desûkî ale's-Şerhi'l-Kebîr*, I-IV, Dâru'l-Fikr, yy., ts.
- Ebû Dâvud, Süleyman b. el-Eş'âs, *Sunen-u Ebî Dâvud*, I-VII, (1. Baskı), thk. Şuayb el-Arnaut-Muhammed Kamil, Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, yy., 2009.
- Ebu'l-Bekâ, Eyyûb b. Mûsa el-Hüseynî, *el-Külliyât Mu'cemun fi'l-Mustalahât ve'l-Furûku'l-Luğaviyye*, thk. Adnan Derviş-Muhammed Mısırî, Beyrut, ts.
- Emîr Pâdişâh, Muhammed Emîn, *Teysîru't-Tahrîr*, I-IV, nşr. Mustafa el-Bâbî el-Halebî, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1983.
- el-Ömerî, Abdullah el-Kerîmî, *Ahkâmuş-Şehîd fi'l-Fıkhî'l-İslâmî*, 1. Baskı, Dâru'l-Beyânî'l-Hadîse, Suudi Arabistan 2001.
- Erdoğan, Mehmet, *Fıkh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 5. Baskı, Ensar Yay., İstanbul 2015.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed, *el-Mustasfâ*, 1. Baskı, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, thk. Muhammed Abdusselâm eş-Şâfî, yy., 1993.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed, *Şifâu'l-Ğalîl fî Beyâni Mesâilî't-Ta'lîl*, thk. Hamdulkubeysi, Matbaatu'l-İrşâd, Bağdat 1971.
- Gürkan, Salime Leyla, "Şehîd" md., *DİA*, XXXVIII, 2010, (431-433).

- Haçkalı, Abdurrahman, “İslâm Hukuk Metodolojisinde Gâyeci Yaklaşım: Gazzâlî'nin İçtihat Anlayışında Maslahatın İşlevselliği”, *İslâmi Araştırmalar Dergisi* c. 13, sy. 3-4, 2000.
- Haçkalı, Abdurrahman, *İslâm Hukuk Tarihinde Gâyeci İçtihat Metodunun Gelişimi*, (1. Baskı), Etüt Yay., İstanbul 2004.
- Haçkalı, Abdurrahman, *Şâtibi'de Makâsîd ve Fıkıh Usûlü, Makâsîdî Düşünce ve Delil Teorisine Katkıları*, Rağbet Yay., İstanbul 2010.
- Hâkim en-Nisâbüri, Ebû Abdillâh İbnü'l-Beyyî' Muhammed b. Hamdeviyye, *el-Müstedrek ale's-Sahîheyne*, I-IV, (1. Baskı), Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, thk. Mustafa Abdulkadir Ata, Beyrut 1990.
- Haraşî, Ebû Abillâh Muhammed b. Abdullâh, *Şerh-u Muhtasar-ı Halîl*, I-VIII, Dâru'l-Fikr, Beyrut, ts.
- Hattâb er-Ruaynî, Şemsuddîn Ebû Abdillâh, *Mevâhibu'l-Celîl fî Şerhi Muhtasar-ı Halîl*, (3. Baskı), I-VI, Dâru'l-Fikr, yy., 1992.
- Heyet, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, Dâru'd-Da've, Kâhire, ts.
- Hökelekli, Hayati, “İntihar” md., *DİA*, XXII, İstanbul 2000, (351-353).
- İbn Âbidîn, Muhammed Emin b. Ömer b. Abdulaziz, *Reddü'l-Muhtâr ale'd-Dürri'l-Muhtâr*, I-VI, (2. Baskı), Dâru'l-Fikr, Beyrut 1992.
- İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir, *Makâsîdu's-Şereiatî'l-İslâmiyye*, (I-III), thk. Muhammed el-Habîb, Vizâretü'l-Evkâf, Katar 2004.
- İbn Düreyd, Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen, *Cemheretu'l-Luğa*, 1. Baskı, thk. Remzi Münîr Ba'lebekî, Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, Beyrut 1987.
- İbn Emîri'l-Hâc, Ebû Abdillâh Şemsuddîn, *et-Takrîr ve't-Tahrîr*, 2. Baskı, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, yy., 1983.
- İbni Hacer el-Heytemî, *Tuhfetu'l-Muhtâc fî Şerhi'l-Minhâc*, I-X, el-Mektebetü't-Ticâriyyetu'l-Kübra, yy., 1983.
- İbn Hişâm, Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyüb, es-Sîretü'n-Nebeviyye, thk. Taha Abdurraûf Sa'd, Şeriketu't-Tibâeti'l-Fenniyye el-Müttehîde, yy., ts.
- İbnu'l-Kayyim el-Cevzî, *İ'lâmu'l-Muvakkîn an Rabbi'l-Âlemîn*, I-IV, thk. Muhammed Abdusselâm İbrahim, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1991.
- İbn Kesîr, İsmâil b. Ömer, *Tefsîru'l-Kurâni'l-Azîm*, 1. Baskı, thk. Muhammed Hüseyin Şemsuddîn, Dâr-ul-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1419.
- İbn Kudâme, Ebu Muhammed Muvaffakuddîn, *el-Muğnî*, I-X, Mektebetü'l-Kâhire, yy., 1968.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Zeyd, *Sünenü İbn Mâce*, I-II, Çağrı Yay., İstanbul 1992.
- İbn Nüceym, Zeynuddîn İbrahim b. Muhammed, *el-Bahru'r-Râik Şerhu Kenzi'd-Dekâik*, I-VIII, 2. Baskı, Dâru'l-Kutubi'l-İslâmî, ts., yy., VIII.
- İbn Nüceym, Zeynuddîn İbrahim b. Muhammed, *el-Eşbâh ve'n-Nezâir*, 1. Baskı, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1999.
- İbn Rüşd, Ebu'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Ahmed, *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*, I-IV, Dâru'l-Hadîs, Kâhire 2004.

- İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, (I-VIII), 1. Baskı, thk. Muhammed Abdulkâdir Atâ, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1990.
- İzz b. Abdisselâm, Ebû Muhammed İzzu'd-din Abdulaziz, *el-Fevâid fî İhtisâri'l-Mekâsid*, 1. Baskı, thk. İyâd Hâlid, Dâru'l-Fikr, Dimeşk 1416.
- İzz b. Abdisselâm, Ebû Muhammed İzzu'd-din Abdulaziz, *Kavâidu'l-Ahkâm fî Mesâlihi'l-Enâm*, I-II, Mektebetu'l-Kulliyeti'l-Ezheriyye, Kâhire 1991.
- Kal'acî, Muhammed Revvâs-Hamid Sadık Kunevbî, *Mu'cemu Luğati'l-Fukahâ*, (2. Baskı), Dârü'n-Nefâis, 1988.
- Karâfi, Ebu'l-Abbâs Şihâbuddîn, *ez-Zahîre*, I-XIV, (1. Baskı), thk. Muhammed Haccî, Saîd A'râb ve Muhammed Bû Hubze, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, Beyrut 1994.
- Karâfi, Ebu'l-Abbâs Şihâbuddîn, *ez-Zahîre*, *Şerh-u Tenkîhi'l-Fusûl*, 1. Baskı, thk. Taha Abdurraûf Sa'd, Şeriketu't-Tibâati'l-Fenniyye el-Muttehide, yy., 1973.
- Kâsânî, Alâaddün Ebî Bekir b. Mesud b. Ahmed, *Bedâiu's-Sanâi' fî Tertîbi's-Şerâi'*, I-VII, (2. Baskı), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1986.
- Kudûri, Ahmet b. Muhammed b. Ahmed b. Ca'fer b. Hamdân Ebu'l-Hüseyn, *Muhtasaru'l-Kudûri fî'l-Fikhi'l-Hanefti*, 1. Baskı, thk. Kâmil Muhammed Uveyda, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, yy., 1997.
- Kurtubî, Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, Dâru'l-Kutubi'l-Misriyye, 2. Baskı, Kâhire 1935.
- Mahmesânî, Subhi Receb, *Felsefetu't-Teşri' fî'l-İslâm*, Mektebetu'l-Keşşâf, Beyrut 1946.
- Mâverdî, Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed, *el-Ahkâmu's-Sultâniye*, Dâru'l-Hadis, Kâhire, ts.
- Mahmesânî, Subhi Receb, *Felsefetu't-Teşri' fî'l-İslâm*, Mektebetu'l-Keşşâf, Beyrut 1946.
- Merdâvî, Alâuddin Ebu'l-Hasen, *el-İnsâf fî Ma'rifeti'r-Râcih mine'l-Hilâf*, I-XII, 2. Baskı, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabi, yy., ts.
- Mergînânî, Ebû'l-Hasan Burhaneddin Ali b. Ebî Bekr, *el-Hidâye fî Şerhi Bidâyeti'l-Mübtedi*, thk. Tallâl Yûsuf, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabi, Beyrut, ts.
- Mevsilî, Ebû'l-Fazl Mecdüddin Abdullah b. Mahmud b. Mevdûd, *el-İhtiyar li-Ta'lîli'l-Muhtâr*, I-V, thk. şeyh Mahmud Ebû Dakika, Tab'atü'l-Halebî, Kâhire 1937.
- Mevvâk, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yûsuf b. Ebî'l-Kasım b. Yûsuf el-Abderî el-Ğırnâtî, *et-Tâc ve'l-İklîl li Muhtasari Halîl*, I-VIII, (1. Baskı), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1994.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc, *Sahîhu Müslim*, I-V, Çağrı Yay., İstanbul 1992.
- Müzenî, İsmâil b. Yahya, *Muhtasaru'l-Müzenî*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1990.
- Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb, *Sünenü'n-Nesâî*, I-VIII, Çağrı Yay., İstanbul 1992.
- Nevevî, Ebû Zekeriyya Muhyiddin Yahya b. Şeref, *el-Mecmû' Şerhu'l-Mühezzeb*, I-XX, (Subkî ve Mutî'nin "et-Tekmile"si ile birlikte), Dâru'l-Fikr, ts.
- Özel, Ahmet, "Cihad" md., *DİA*, VII, İstanbul 1993, (527-531).
- Pekcan, Ali, "Hanefî Ekolünde Makâsıd Düşüncesi", *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy., 9, 2007.

- Pekcan, Ali, *İslâm Hukuk Felsefesinde Makâsıdu'ş-Şeria, Zarûriyyât-Hâciyyât-Tahsiniyyât*, 3. Baskı, Rağbet Yay., İstanbul 2017.
- Pekcan, Ali, “Makâsıd Literatürüne Dair”, *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy. 11, 2008, (417-438).
- Rağıb el-İsfehâni, Ebu'l-Kâsım el-Hüseyn, *el-Müfredât fi Ğaribi'l-Kur'an*, 1. Baskı, thk. Safvân Adnan ed-Dâvudî, Dâru'l-Kalem, Beyrut 1412.
- Râzî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer, *el-Mahsûl*, 3. Baskı, thk. Taha Câbir, Müessesetu'r-Risâle, yy., 1997.
- Remlî, Şemsüddin Muhammed b. Ebi'l-Abbâs Ahmed b. Hamza, *Nihâyetu'l-Muhtâc ila Şerhi'l-Minhâc*, I-VIII, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1984.
- San'ânî, Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi' el-Himyeri el-Yemenî, *el-Musannef*, I-XI, thk. Habiburrahman el-A'zamî, el-Meclisü'l-İlmî, el-Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut 1983.
- Serahsî, Ebû Bekir Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl Şemsü'l-Eimme, *el-Mebsût*, Dâru'l-Ma'rife, I-XXX, Beyrut 1993.
- Subkî, Takiyyuddin Ebu'l-Hasen Ali, *el-İbhâc fi Şerhi'l-Minhâc*, I-III, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1995.
- Şâfî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdris, *el-Ümm*, I-VIII, thk. Rifat Fevzi Abdülmuttalib, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1990.
- Şâtıbî, İbrahim b. Mûsâ b. Muhammed, *el-İ'tisâm*, 1. Baskı, thk. Selim b. İdu'l-Hilali, I-II, Dâru İbni Affan, Suudi Arabistan 1992.
- Şâtıbî, İbrahim b. Mûsâ b. Muhammed, *el-Muvâfakât*, İslâmî İlimler Metodolojisi, I-IV, Çev. Mehmed Erdoğan, İz Yay. İstanbul 1990.
- Şeltut, Mahmud, *el-Fetâvâ, Dirâse li Müşkilâti'l-Âmme*, Kâhire 1983.
- Şendî, İsmâil, *Katlu'l-Ğile (el-İğtiyâl) ve Mevkifu'l-Fıkhi'l-İslâmî minh, Dirâse Mukârane*, Filistin 2009.
- Şenkîti, Muhammed el-Emin, *el-Mesâlihu'l-Mürsele*, 1. Baskı, el-Câmiatu'l-İslâmiyye, Medine 1410.
- Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed, *İrşâdu'l-Fuhûl ila Tahkiki'l-Hak min İlmi'l-Usûl*, I-II, (1. Baskı), thk. eş-Şeyh Ahmed İzv İnâye, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Dımeşk 1999.
- Şîrâzî, Ebû İshak İbrâhim b. Ali b. Yûsuf, *el-Mühezzeb fi Fıkhi'l-İmâmi'ş-Şâfî*, I-III, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- Şîrbînî, Şemsüddin Muhammed b. Ahmed el-Hatib, *Muğni'l-Muhtâc ila Ma'rifeti Meâni Elfâzi'l-Minhâc*, I-VI, (1. Baskı), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1994.
- Tirmizî, Muhammed b. İsa b. Sevre, *Sunenu't-Tirmizî*, I-V, (2. Baskı), thk. Ahmed Muhammed Şakir-M. Fuad Abdalbaki, İbrahim Utve, Mısır 1975.
- Udeh, Abdulkâdir, *et-Teşrü'l-Cinâiyü'l-İslâmî Mukârinen bi'l-Kânûni'l-Vad'i*, (I-II), Dâru'l-Kutubi'l-Arabî, Beyrut, ts.
- Yaman, Ahmet, “İslâm Hukuk İlmi Açısından Makâsıd İctihadının ya da Gâi/Teleolojik Yorum Yönteminin İlkeleri Üzerine”, *Makâsıd ve İctihad*, 1. Baskı, Yediveren, Konya 2002.

Zebîdî, Abdurrezzak el-Hüseyîni, *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, I-XXXX, Dâru'l-Hidâye, ts., yy.

Zerkeşî, Ebû Abdillâh Bedruddin Muhammed, *Bahru'l-Muhîtt fî Usûli'l-Fıkh*, 1. Baskı, I-VIII, Dâru'l-Kutubî, yy., 1994.

Zeylâî, Fahreddin Osman b. Ali, *Tebyînü'l-Hakâik Şerhu Kenzi'd-Dekâik*, I-VIII, (1.Baskı), thk. Ahmed İzzu İnâye, (Şilbî Hâşiyesi ile birlikte), Matbaatü'l-Kübra el-Emîriyye, Kâhire 1313/1893.

Zuhaylî, Muhammed Mustafa, *el-Veciz fî Usûli'l-Fıkhî'l-İslâmî*, 2. Baskı, (I-II), Dâru'l-Hayr, Dımeşk 2006.

Homicide and the Purposes of Shari'ah (Maqâsid) Relationship in Islamic Law

Abstract

The Qur'ân has the concept of "qatl" (killing) in many places. This concept, in Islamic law, has been dealt with under the headings of intentional homicide, intentional-like homicide and mistakenly homicide. Although it has a wide range of uses, the concept of killing has been dealt with in a very specific way in Islamic Law, and different forms of killing have been mentioned in accordance with the nature of the acts that lead to the killing. Like death, the killing is also the separation of the soul from the body. When someone else carries out the act of killing, it is called "qatl." However, when the life is spontaneously ended it is called "mawt." Islamic jurists did not regard spontaneously death, which happened without act of someone as homicide or killing. The notion of "qatl" has various meanings, such as killing himself/herself, to kill someone for right reasons, killing someone for unjust reasons, killing someone by mistake and being killed (martyrdom) in the way of Allah.

"Maqâsid" means the aims and purposes of the lawmaker (who is Allah for Islamic Law) behind the enacted laws. In this sense, various types of killing have a significant relevance to the purposes in question. In Islamic law "The Aims and Purposes of Shari'ah" is a discipline in which the problem of the aim is addressed. This concept, also referred to as the science of wisdom in the provision of judgments, means the science of understanding the objectives, principles and principles of the judgments of the legislator in order to be happy both in the world and the Hereafter. In this study, the issue of killing is related to the issue of 'maqâsid', because different purposes may be observed about the same verb. After that, a verb can be processed, while this verb will benefit those who want to benefit them, while we call harm for those who do not want it to be processed. Considering that the things ordered by Allah are commanded to provide a benefit and the things that are forbidden will harm, it will be seen that different types of killing have an important connection with these aims. When the concept of "qatl" is evaluated in this respect, the following result is obtained: It is forbidden for someone to kill himself and others unfairly. Nevertheless, to kill in the way of Allah and being killed for this cause are encouraged as well as the provisions related to the act of retaliation is determined. This study aims to examine the different types of homicide in terms of the aims and purposes of Shari'ah.

Keywords: *Islamic Law, Legislator, Homicide, The Aims and Purposes of Shari'ah*